

A HETVEHELYI ISKOLA KÁNTORTANÍTÓI

HEICKL MAGNUS	1781-1795
THEOBALD GEDERT	1795-1827
MATTHIAS GEDERT	1818-1844
JOHANN GRADVOHL	1845-1875
LINCZ FERENC	1877-1901
HERBERT GÁSPÁR	1902-1917
HERBERT VILMOS	1917-1925
PRENEK JÓZSEF	1925-1935
KÁDÁR JÓZSEF	1936-1937
FÖLDESI FERENC	1936-1951

A HETVEHELYI KÁNTORTANÍTÓK ÉLETE

Hetvehely története

a kezdetektől 1781-ig

Kántortanítóink életét feltáró munka akkor érthető és hiteles, ha előtte – legalábbis vázlatosan - megismerjük Hetvehely történelmét. Az a történelmi hagyaték, amely kiinduló pontja volt az iskola megalapításának, azóta is meghatározza az intézmény működését, s meghatározta a tanítók életét is.

Hetvehely községben eddig rendszeres ásatásokat nem végeztek, ezért az őskor és ókor történetével és életviszonyaival nem tudunk érdemben foglalkozni. Annyit érdemes megjegyezni, hogy mivel a megye állandó jellegű benépesülése az újkőkor alatt ment végbe, s a Hetvehely környéki dombokon találtak az ebből az időből származó csiszolt és pattintott kőeszközöket és agyagedények cserepeit, valószínű, hogy a környék már akkor lakott volt. Járhatott a vidéken a késő bronzkor embere, kinek telepe a Jakab-hegyen volt ugyanúgy, mint a kora vaskorban élt „urnamezős temetkezés” népe is. S valószínűleg vadászterületei voltak a környékbeli dombok az ie. VIII-VI: sz.-ban itt élt avar népeknek is. Az időszámításunk kezdete körüli időben a terület a római uralom alatt állt, de a fontos római utak elkerülték a vidéket. Az őket követő időkben a keleti gótok szállásterülete volt, majd a honfoglalást követően a Kán nemzetség birtokához tartozhatott. Az bizonyos, hogy Baranya megye, így területünk is a X. század folyamán az Árpádok uradalmi területéhez tartozott.

A település alapításáról semmilyen emlék nem áll rendelkezésre, de a község régi temploma és az erről adott szakértői vélemények alátámasztják Árpád-kori keletkezését. Erre a régi templomra és a hajdan mellette állt és elpusztult szerzetes rendházra számos egyházi feljegyzés is utal. A szakértői vélemények szerint a templom a XIII. sz. második felében épült.

Erre utalnak a román stílusban épült vastag, várszerű falai, építési stílusa és a belső falon talált freskók témája. Az egyházi feljegyzések szerint Szt. Anna tiszteletére búcsújáró hely volt és 42 falu tartozott hozzá. Magát a templomot, s a rendházat a Pálos rend építette, feltehetően a rend jakabhegyi kolostorának filiája volt. Hogy ebben az időben a templom környékén volt-e település erre nincs semmi bizonyíték.

Néhány évtizeddel később már bizonyosan volt, hiszen az 1542-es, I. (Habsburg) Ferdinánd által elrendelt hadiadó-jegyzék összeírás szerint Hetvehely a Nagyvátyi Boóz Tamás

szolgabíró járásaként a fehérvári káptalan birtoka volt. A község az 1542-es adólajstromban 3 portával elszegényedett településként volt nyilvántartva.

1543. július 30-án a török birtokba vette Pécsét, ekkor a káptalan átmenetileg Szigetvárra költözött, így a környék a káptalani és királyi adófizetők mellett a töröknek is fizetett adót. Az 1552-es török defterjegyzéken (adóíveken) Hetvehely a Pécsi szandzsákban a Szentlőrinci niháje része volt és két portával adózott. Természetesen maga a település nagyobb volt, de mindössze két porta (nagycsalád) volt annyira módos, hogy adót tudjon fizetni. Az akkori családnevek egyértelművé teszik, hogy a környék teljesen magyar lakosságú volt.

A pécsi püspökség története alapján bizonyos, hogy 1559-ben a falu már a pécsi káptalan birtoka „Hetfoehel” néven.

Ezt követően hosszú ideig nincs semmi feljegyzés a faluról. Ennek oka a török újabb hódítása lehetett. Az 1566-os nagy hadjárat idején az Eszék felől Magyarországra tóduló török hadak végigpusztították a vidéket, s ha nem égettek föl mindent, annak oka az adózó lakosság megtartása volt. Így is a XV. században oly virágzó és sűrűn lakott vidék majdnem lakatlan pusztasággá vált. A kis hetvehelyi filiás szerzetesházat a török lerombolta, a templomot pedig lóistállónak használta majd felgyújtotta. A falu többször elnéptelenedett, a lakosság az un. „bakonyai rétre” menekült, ahol Erszék nevű falu feküdt. Kis temploma volt - melynek már az alapkövei sem látszanak - s Szent Márton tiszteletére volt felszentelve. Később valószínű, hogy a lakosság visszaköltözött. Egy 1620-ból származó feljegyzés szerint a plébániavezető Szécsenyi András nőtlen, fiatal licentiátus volt. A licentiátus intézménye ekkor a hódoltság területén igen elterjedt volt, hiszen a török a ferences barátokon kívül nem tűrt meg papot. A licentiátusok világi, családos emberek voltak, kik litániákat, könyörgéseket végeztek, kereszteltek, eskettek, betegeket látogattak és temettek. Ebben az időben a megyében 7 pap és 30 licentiátus működött. A leírás szerint a falunak ekkor „*iskolamestere nincs, filiái Orszék (Erszék) és Ukorvölgye (Okorvölgy)*”.

Egy 1625-ös feljegyzés szerint a templom Szt. Imre tiszteletére van szentelve, s Cznetich pécsi jezsuita a pápától teljes búcsú engedélyezését kéri.

Baranya megye, így Hetvehely is 1686-87-ben szabadult fel a török uralom alól. Miközben a felszabadító hadak Kaposvárról Pécs irányába vonultak, előbb a török, majd az őket üldöző császári haderők is végigpusztították és felégették a vidéket. A lakosság kis része elmenekült, nagyobb része áldozatul esett a pusztításnak, s a környék évtizedekre lakatlanná vált.

Így volt ez akkor is, mikor a keselyűként megjelenő újbirtokosok harácsolását megállítandó I. Lipót császár, 1703-ban az egyházmegye klérusának un. „nova donatio”-ként (új adomány) visszaadott birtokai közt szerepelteti „Nyárással” együtt.

Az 1721-es, Nesselrod Ferenc által elrendelt „*visitatio canonica*” (püspöki látogatás) feljegyzése szerint még mindig „*lakatlan puszta hely Okorvölgygel, Kaannal és Karáczodfával*”.

A dokumentumok és a helybeli öregek elmondása szerint 1731-ben érkeztek meg az első telepesek a faluba, ahol a romosan álló templom készítette letelepedésre az igen vallásos népet. A Püspöki Levéltárban II. 23/733.3. szám alatt nyilvántartott 1733-as káptalani birtokösszeírás szerint „*mind a hatan jövevények (Erdéli, Pap, Csakl, Jankó, Funk, Karl), még semmi contractusuk nincsen az urasággal*”.

A következő összeírásból megállapítható, hogy a falu kezd benépesülni jövevény, főként német jobbágyokból. A német területekről történő betelepítést két történelmi tényező vezérelte. Az egyik a magyar területek török hódoltságot követő elnéptelenedése volt, amellyel munkaerő nélkül maradt az ország jelentős része. A másik a német területeken jelentkező súlyos válság, ami főként az ottani jobbágyokat sújtotta (30 éves háború terhei, katolikus-protestáns ellentétek, az uralkodók pazarló életmódja). Az első családok már az 1600-as évek végén megjelentek, de a Rákóczi szabadságharc általi bizonytalan helyzet ezt késleltette. Az 1720-as évek elején a folyamat felgyorsult. A toborzás főként a falvakban zajlott. A magyar földesurak vagy egyházi birtokok képviselői a német birodalom falvaiban népszerűsítették az általuk képviselt uradalmat, és azok számára, akik vállalták a költözést, házat, földet és többféle kedvezményt helyeztek kilátásba. Miután megváltották magukat a helyi földesúrtól, elbocsátó levelet kaptak, amellyel elindulhattak új hazát keresni. Az utazás a Dunán történt az ún. „Ulmer Schachtel”-nek (ulmi dereglyének) nevezett bárkákon, melyek a Baranyába települőket Baján tette partra. Innen gyalog vagy szekéren indultak az ország belsejébe. A Hetvehelyre a betelepülő lakosság, az öregek visszaemlékezései szerint a Rajna bal partján fekvő Pfalz tartomány falvaiból érkezett 1733-at követően több hullámban. Sajnos ennek bizonyítására nem áll rendelkezésre semmilyen dokumentum.

A letelepedőket különféle kedvezményekben részesítették, házhelyet, háromévi adókedvezményt kaptak, s tüzelő beszerzést biztosítottak számukra. A népesség összetételét, s növekedését az 1764-es összeírás bizonyítja. E szerint már legnagyobbbrészt német családneveket találunk az ekkor már a száz főt is meghaladó népességben. A letelepedő, igen vallásos lakosság első feladatául a romos templom helyreállítását tekintette. Ugyan az anyakönyvezést (keresztelési, házassági, halotti) 1757-ig Kővágószőlősen ezt követően Abaligeten végezték, de a templom 1760-ban már újjáépítve állt, s Fonyó Sándor nagyprépost a Szentháromság tiszteletére szentelte fel. A plébánia összeírások dokumentumai szerint ez a „*jobbágyok kezemunkájával és fuvarjaival a káptalan által építette*” történt. A lakosság

további növekedését az 1781-es plébánia összeírás jelzi, mely szerint a lakosság lélekszáma 172.

S ezzel az évszámmal eljutottunk Hetvehely történetének jelentős évszámához, melytől bizonyosan tudjuk, a település saját iskolával rendelkezett.

Heickl Magnus (Magni Heikeli)

Apar, kb. 1755-ismeretelen

Az írott dokumentumok alapján bizonyosan tudjuk, ő volt iskolánk első tanítója.

Az 1781-es plébánia összeírás ugyan a tanító nevét nem említi, de az iskola léte már bizonyos. A dokumentum a következőket jegyzi fel: *„Abaliget fiókközsége. Más tanító van itt, iskolaépület közepes állapotban van, zsellérek viselik gondját. Tanító évi fix jövedelme 15,95 frt. / 16,78 frt. Stóla – 83 frt .A tanító ellátja egyben az egyházi és harangozó feladatokat is”*

Több információval szolgál az 1783-as Eszterházy Pál püspök általi „visitatio”, mely megnevezi a tanítót, sőt származására és korára is van feljegyzés: *„Az iskolamester Heickl Magnus, 28 éves, Aparról származik. Csak németül tud. Megfelel énekben, szertartásokban és a gyerekek oktatásában. Házát a nép építette jó állapotban van.”*

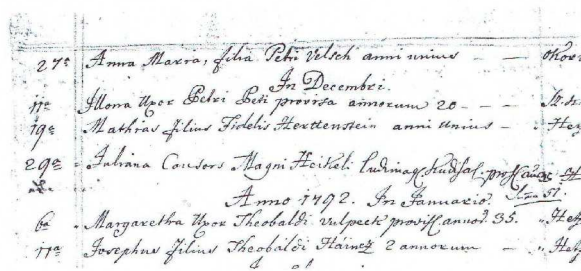
Az a tény, hogy Magnus Heickl vagy ahogy az anyakönyvekben szerepel Magni Heikeli első gyermeke Julianna 1782.október 2-án már Hetvehelyen látta meg a napvilágot azt bizonyítja, hogy a plébánia összeírás során is ő volt a meg nem nevezett tanító.

De ki is volt ez a jeles előd. A püspöki leírás szerint Aparról származik, 28 éves, ez alapján tehát születése dátuma 1755. Megpróbálkoztam a mai Aparhanti /Tolna megyében, Bonyhád mellett fekvő falu/ anyakönyvek bejegyzéseinek felkutatásával, amihez az ottani plébános nyújtott segítséget. A munkát nehezítette, hogy egyrészt ekkor un. vegyes anyakönyveket használtak, amelybe egyszerre vezették a kereszteltek, a házasodók és a születettek adatait, másrészt sok helyen elmosódott, olvashatatlan volt az írás. A keresések nem vezettek eredményre, ennek ellenére el kell fogadnunk a püspöki látogatás adatait. Így csak következtetni tudjuk azt, hogy Heickl Magnus is az 1700-as években német területekről érkezett telepések leszármazottja - hiszen csak németül tud -, aki valószínűleg a pécsi „tanítóképzőben” szerzett képesítést.

Természetesen az 1700-as évek második felében a mai értelemben vett tanítóképzők még nem működtek, de az egyházi oktatás iránya és az uralkodói szándék ezek létrehozására találkozott. A felvilágosult uralkodó egyik ismerve, hogy törődik népe művelődésével. Mária Terézia egy sor rendeletével készítette elő az oktatásügy átfogó rendezését. Ezek közül talán a legfontosabb oktatásügyi rendelete, az 1777-ben kiadott „Ratio Educationis”, amelynek fontos eleme lett a tanítók képzése. E szerint a tankerületekben, azaz oktatási központokban un. mintaiskolákat vagy más néven normaiskolákat hoztak létre, ahol a tanítójelöltek egyben diákok voltak. Az oktatók által tartott foglalkozások és tanórák így minták voltak az oktatás tudományának elsajátításához, melyet a hallgató saját gyarapodása során tanult meg. Magyarországon az első ilyen gyakorlóiskola 1775-ben, Pozsonyban nyílt meg, majd három év múlva Pécsen is létrejött ilyen intézmény. Ennek első hallgatói közt lehetett Heickl Magnus.

Tanulmányait követően az övéhez hasonló sorsú településen, Hetvehelyen kapott „tanítói, egyházi és harangozói” feladatokat. Elsősorban természetesen kántori feladatai lehettek, hiszen ekkor szerveződött az önálló plébánia, épült az új plébánia épület. A tanítóként végzett tevékenység ebben az időben messze elmaradt minden más egyházi feladat mellett. „Az egyházi hatóságoknak az iskolákra és a tanítás módjára nézve nem is volt valamely különösebb intézkedése s a canonica visitatiók alkalmával is csak arra volt gond, hogy a tanító az apostoli hitvallásról hitet tegyen”-olvashatjuk a látogatásokról írt tanulmányban. Akkor és azt, vagy annyit tanított, amikor és amennyit jónak látott. A tanító főként egyházi segédszolgálatokkal lévén elfoglalva, a magukra maradt tanulók fölött valamelyik korosabb növendék gyakorolt felügyeletet s vezette a tanítást. Sokszor egymás közt és maguktól tanultak olvasni és írni. Tankönyvekről szó sem volt. Egységesen alkalmazott módszer volt a normarendszer, melyet a tanítók kizárólagos eljárásként a képzés során sajátítottak el. Az együttolvasás során a tanulók a sokszor ismétlődő közös, hangos olvasás során sajátították el a betűk ismeretét, az együttszámolás során pedig rögződtek az egyszerű matematikai műveletek (az egyszer egy tanítása évszázadokig így történt). De e szerint tanulták a liturgikus ismereteket, imákat is a tanulók. Rendes iskolai év, osztály vagy tanfolyam nem létezett, órarend, vagy más rendtartás egyáltalán nem volt. A tanítás a tanító lakásával egy épületben levő szobában folyt, s az oktatási feladatok kimerültek az írás és olvasás, valamint a hitéleti ismeretek elsajátításában. A szülő akkor adta be és vette ki a gyermeket az iskolából, amikor tetszett. Így a tanulók foglalkoztatása is nem egyszerre és a haladás mérvéhez képest együttesen, hanem egyénileg és egyenként történt. A gyerekek tehát rendszertelenül jártak oktatásra, hisz az otthoni, majd ahogy cseperedtek a mezei munka mindig előbbre való volt a tanulásnál. Érthető is ez, hiszen ebben az időszakban a Hetvehelyen élők számára a mindennapi megélhetés biztosítása komoly feladat volt, akár a földművelés, akár a fakitermelés emberi munkaerőt követelő, igen nehéz munka volt, amit a családfő egyedül nem tudott elvégezni. Így bizony már a 8-10 éves fiúk apjuknak a földeken segítettek, míg a lányoknak a házkörüli munka minden, anyjukat terhelő súlyát kellett könnyíteni. Így a rendszeres tanítás csak a téli időszakban lehetett. Persze ha volt ideje a tanítónak, hiszen a nagy gyermekhalandóság ellenére ebben az időben a települések lakossága - vélhetően a folyamatos betelepülők miatt - folyamatosan nőtt. S a növekvő számú, mélyen vallásos lakosság számára a liturgikus tevékenység biztosítása lekötötte mind a plébános, mind a tanító-kántor erejét. Az anyakönyveket áttekintve látható, hogy a bejegyzések számának folyamatos növekedése is alátámasztja a fenti következtetést.

Heickl Magnus családjáról is keveset tudunk. Hitvesének neve Julianna, az esküvőjük helye és ideje is ismeretlen, valószínűsíthető, hogy 1780 táján kerültek Hetvehelyre. Ekkor az Abaligeti plébánia filiájaként működő öregtemplom már egyházi szertartásokra alkalmas volt. A plébános egyedül, Abaligetről nem tudta ellátni a növekedő feladatokat, szükség volt olyan „egyházfi” feladatokat ellátó világi személyre, aki helyben lakik, s elvégzi a tanítói teendőket is. Hogy választás vagy kijelölés útján került Heickl Magnus Hetvehelyre, nem lehet tudni. De úttörő volt, hiszen az itt töltött 15 éve alatt nemcsak tanítás indult, hanem szervezetté vált a helyi egyházi élet, amely napjainkig meghatározza a település életét. Az itt töltött évek alatt három gyermekük született, Juliane 1782-ben, Leonhard 1788-ban, míg Peter 1791-ben, s valószínű, hogy mindhárom élt 1795-ben, mikor Heickl Magnus távozott Hetvehelyről, hiszen nevüket nem találjuk a halotti anyakönyvekben. 1791 utolsó napjaiban családi gyász érte, december 29-én meghalt felesége Juliane. Nem tudjuk, hogy ez az esemény mennyire befolyásolta azt a döntést, mely szerint gyermekeivel együtt néhány év múlva távozik Hetvehelyről, de az mindenképpen ritka, hogy ittléte alatt nem nősült újra.

Heickl Magnus feleségének halotti bejegyzése

Az önálló plébánia megalakulása 1787-ben történt. Ennek kapcsán fontos említést tenni Hetvehely első plébánosáról, hiszen Heickl Magnussal az ő feladatuk volt ennek megszervezése. Franciscus Reiter (Reiter Ferenc) 1751-ben született. 1774-ben szentelték pappá, első állomáshelye a Dél-Baranyában (ma Horvátország) környékén található Lúcs (Lőcs), majd 1783-ban Márokra (Német-Márok) helyezték. Innen került Hetvehelyre 1787. november 3-án az új plébánia élére. Az alig hatévnnyi egyházszerzői munkát követően 1793. augusztus harmadikán hirtelen meghalt. Hogy maguk a helyi emberek mennyire fontosnak tartották itteni munkáját, mi sem bizonyítja jobban, mint az hogy Reiter Ferencet az öregtemplom oltára melletti boltozatos kriptában temették el. Az 1975-ös templomrekonstrukció során a kriptát feltárták. Reiter Ferenc halálát követően új plébános lett a falunak, Bubreg Mihály, ki 14 évig szolgálta a települést.

Heickl Magnus elköltözésének időpontja nem ismert, feltételezésem szerint 1795 táján történt, ami a következő tanító ideköltözéséből következik. Az biztos, hogy gyermekeivel

együtt ment, valószínű, hogy egy jobb anyagi lehetőséget biztosító településre, talán szülőfalujába. Neve mindenképpen kiemelkedik az őt követő sok-sok tanító majd itt dolgozó pedagógus közül, hiszen ő volt az első. Valószínű, hogy nem is tudta, olyan iskolát teremtett, amely még kétszázhuszonhét év múlva is diákokat oktat, s egy olyan munka első hetvehelyi zászlóvivője, amely szerepe majd egyre fontosabb lesz a történelem előrehaladtával

Theobald Gedert

Hetvehely, 1773. 01.10.-Hetvehely, 1827. 10. 02.

Heickl Magnus távozását követően Johann Theobald Gedert (vagy ahogy a korai anyakönyvekben szerepelt, Theobald Gettert) lett iskolánk tanítója. Családjáról már több adatunk van, mint elődjéről volt. Apja Matthias Gedert 1736-ban született, s feltételezhetően annak a Johann Gedertnek a gyermeke, aki még az „ulmi dereglyéken” érkezett Magyarországra, s 1883-ban halt meg Hetvehelyen. Anyjáról -Marianne Haubert - semmilyen adatunk sincs, valószínű, hogy már ő is Hetvehelyen született, hiszen ekkor több Haubert (Hauptert) nevezetű család élt itt.

Érdekes megemlíteni, hogy ezekben a korai anyakönyvekben a családok nevei milyen eltérő írásmóddal szerepelnek. Pl. a Gedert családnév előfordul Gettert, Geddert, Geder vagy Göder alakban, de volt olyan családnév – Kien - amely 17 írásmóddal került az anyakönyvekbe. Ennek oka az, hogy az anyakönyvi bejegyzéseket a plébános a bejelentők szóbeli közlése alapján tette. A zömében írástudatlan emberek pedig úgy diktálták le, ahogy maguk is hallották, s a mindennapokban használták, saját artikulációs jellegzetességükkel megjelenítve azokat.

A tanító 1773. január 10-én született Hetvehelyen, szülei negyedik gyermekeként. A nyolc testvérből öt érte meg a felnőttkort, ami ritkaság volt ebben az időben. A gyermekhalandóság olyan nagyméretű volt, hogy a népes, sokszor 10-12 gyermekes családokban alig 1-2 gyermek érte meg a felnőtt kort. Ezt a szokásrendszer, az egyéni higiénia, a lakás és jövedelem viszonyok mellett a puszta szerencse is erősen befolyásolta.

Egykori tanítónk gyermekkorát Hetvehelyen töltötte, s az újonnan megalakult iskola első diákjai között volt Heickl Magnus tanítványaként. Valószínű, hogy szellemi képességeivel kitűnt társai közül, hiszen az elemi iskola elvégzését követően, Pécsen preparandista (tanítójelölt) lett, aminek során képesítést szerzett a kántori és tanítói feladatok elvégzésére. Ritka volt ez akkor, ismerve a földműves családok anyagi lehetőségeit, az akkori lakás és közlekedési viszonyokat. Nagy áldozatot követelt a gyermekeket taníttatni, hiszen nemcsak az oktatás költsége volt nagy, de a távozó fiúgyermekkel két munkáskéz is kimaradt a családi munkamegosztás gépezetéből. Tanulmányait az akkori képzés szerint a normaiskolai (mintaiskolai) formában folytatta, melynek végén tudásáról vizsgán adott számot. Sajnos a tanítókat képző intézménynek ebből az időből diákságra vonatkozó dokumentumai nem maradtak fenn, így azt sem tudjuk az ifjú Theobald milyen eredménnyel végzett. Tanulmányairól hiteles dokumentum az 1810-es, Király József püspök által elrendelt „canonica visitatio” leírása, amely szerint „*a tanító Gettert Theobaldd helybeli, vizsgázott. Németül beszél, magyarul közepesen. Végzettsége megfelelő, munkáját jól végzi*”.

Tanulmányai befejezését követően hamarosan megnősült. Az 1791. december 22-én tartott esküvőn a Godisai származású, szintén 18 éves Elisabeth Vagenant-ot vezette oltár elé. Mivel Hetvehelyen a tanítói feladatokat Heickl Magnus látta el, a fiatal pár Okorvölgyre költözött, s Theobald Gedert ott kezdte meg tanítói munkáját. Ezek szerint ő is iskolaalapító tanító volt, hiszen eddig az időpontig Okorvölgyön sem volt iskola. Első három gyermekük ott született, közülük azonban csak az első, Barbara és a harmadik Matthias (a későbbi tanító) érte meg a felnőtt kort. Mivel 1795 táján Heickl Magnus elköltözött Hetvehelyről, értelemszerűen a faluból származó fiatal tanerő került a megüresedő helyre. A feladatok egyre nőttek, hiszen ezidőtájt nemcsak Hetvehely, de a plébánia többi filiájának – Okorvölgy, Szentkatalin, Karácodfa, Kán és az ezidőtájt idetartozó Szent Domján - lakossága is gyorsan nőtt. A nagy gyermekhalandóság ellenére a gyermekek száma ugyan egyre magasabb lett, de a plébánia ellátásával járó feladatok így is eltörpültek a tanítói feladatok mellett. A „visitatio” szerint tanítás csak télen volt, tavasszal a munkák kezdetétől késő őszig erről legfeljebb csak vasárnaponként lehetett erről szó. A tananyagban az írás, olvasás, számolás mellett a hitéleti jártasságok kapták a legfőbb szerepet. Így volt ez még akkor is, mikor az akkori európai és magyar társadalomban is a felvilágosodás eszméivel hatalmas változások indultak el, azonban ezek begyűrűzése a magyar falvak életébe még évtizedeket vett igénybe.

Az 1780 táján épült iskolaépület és tanítói lakás a századfordulót követő években egyre rosszabb állapotba kerül. Ebben közrejátszott az akkori építési technika, hiszen a házak alapozás nélkül, vályogból épültek valamint az épület mellett folyó patak rendszeres áradási is rontottak az állapotán. Persze felmerül a kérdés, biztos-e hogy e helyen állt akkor is az iskola épülete. Választ a mostanság készült légi felvételek adnak. Az 1730 táján betelepülő sváb lakosság alkalmazkodva ugyan a helyi adottságokhoz, magukkal hozta az anyaországbeli építési és telekelrendezési szokásit. Ezek szerint a domborzati viszonyok figyelembe vételével már a kezdetektől úgy építkeztek, hogy a patakkal párhuzamosan futó utca domb felőli oldalán a dombra felfutó hosszú, keskeny telkekre építették házaikat. Az utca túloldala – mely közel esett a patakhoz- árvízveszélyes volt, itt csak kertek, un. „hostellek” voltak. Ez a forma egészen a XX. század hatvanas évéig megmaradt, beépülése lakóházakkal csak ezt követően történt.

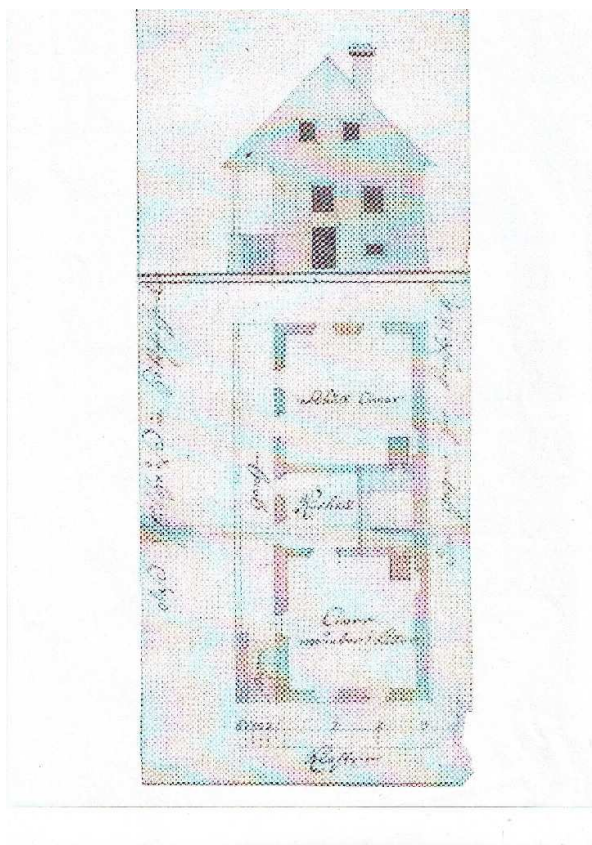

A légifelvételeken nagy pontossággal mérhető, hogy az iskolaépület az öregtemplommal és plébániaépülettel szembeni „hostellen” épült, ami az egyház tulajdona volt. Feltételezhető, hogy a templomkörnyék lakóterületei az iskola építésének idejében már mind foglaltak voltak, s mivel a tanító ebben az időben kántor, templomszolga és harangozó is volt egyben, nem lett volna célszerű számára a falu másik végén házat építeni. Ezen logika, s az öregek visszaemlékezési szerint is az iskola biztosan a mai helyén állt.

A Király József általi „visitatio” szerint (mely 1810. augusztus 7-én volt) *„Hetvehelyen igen elmaradott iskolai viszonyok vannak. Nincs tanterem, a tanító lakása romos. Új iskola építése van tervben”*. S a terv a következő években meg is valósult.

Biztos adat híján csak feltételezhetjük, hogy a 1810 és 1818 között épült az új épület. Erről alaprajz és homlokzati rajz is fennmaradt. Tervezője az a Fölsinger Mátyás, aki 1790-1818-ig uradalmi mérnök volt a pécsi püspök alkalmazásában, és ő tervezte például a pécsi Püspöki Szeminárium Papnövelde utcai épületét, mely Pécs egyik legjelentősebb barokk épülete.

Az épület vegyes anyagból készült, kőből, vályogból, szalmafedéssel (ezt 1842-ben újrarakták). A rajz alapján épült épület a mai iskola északi szárnya helyén állhatott. Három helységből állt, középen a konyha és kamra, a patak oldalán a tanítólakás szobája, míg az utca felől (feltételezhetően itt volt a kapu is) a tanterem volt. Az épület déli felén nyitott folyosó un. „gang” kötötte össze a helységeket. Az épület alatt pince, az udvaron istálló, ólak, gazdasági épületek álltak. Szükség is volt rá, hiszen a tanítói és kántori fizetés a megélhetést nem biztosította, a tanítónak magának kellett gondoskodnia családjá eltartásáról.

A rajzon megadott méreteket, melyek öl-be vannak megadva, összevettem a mai méretekkal, és nagy pontossággal megegyezik a mai É-i szárny méretével. De ezen kívül az épület arculata, elhelyezkedése, a gang, a kút, s a hozzátartozó épületek (melyek az 1960-as évekig álltak) helye mind arra enged következtetni, hogy az iskola és tanítói lakás a kezdetektől a mai helyén állt.

Bizony a tanító családjának szüksége is volt az új épületre, hiszen a korábban említett három gyermek születését követően még kilenc következett a sorban. Közülük azonban csak Martin és Anna-Maria érte meg a felnőttkort. Ilyen ijesztő adatok láttán érdemes elgondolkodni, milyen mély hittel átszőtt életszemlélet kellett ahhoz, hogy ennyi elmúlást követően is újabb és újabb gyermek felnevelését vállalták. S hasonló mély vallásosság és istenbe vetett hit volt jellemző Hetvehely minden lakosára. Valószínű, hogy e nélkül nem lett volna esélyük túlélni az elmúlt évszázadok természeti és társadalmi csapásait.

1818-tól Matthias Gedert, az öreg tanító fia folytatta apja munkáját. Nem tudjuk, hogy Theobald Gedert az 1827-ben bekövetkezett haláláig fiával együtt tanított-e, vagy esetleg valami betegség miatt nem végzett munkát. Legvalószínűbbnek az tűnik, hogy megosztották a feladatokat, hiszen ekkorra már mind Hetvehely, mind a plébánia területéhez tartozó települések lakosság száma elérte az addigi legmagasabb számot.

Theobald Gedert 1827. október 2-án halt meg. Halálának okát nem tudjuk, a korai anyakönyvek latin nyelvű bejegyzéseiben nincs ilyen adat. Sírja a mai Ady utcai kertek végében található öregtemetőben lehet. Ezt a temetőt a betelepülés kezdetétől 1840-ig használták temetkezésre, ezt követően felhagytak használatával. Öregek elmondásából tudjuk, hogy annak ellenére, hogy a temető dombtetőn van, csapadékos években a talajvízszint olyan magas volt, hogy a koporsókat gyakran csáklyával kellett víz alá nyomni. Ez a hozzátartozókat annyira elborzasztotta, hogy inkább új temetőt nyitottak. Ma a temetőt akácerdő borítja, a földből már csak egy-két helyen emelkedik ki sírkő. Ezeken, mivel homokkőből készültek semmilyen felirat sem látszik. Legtöbbeknek pedig csak fából készült fejfájuk volt, melyet a múlt idő kivétel nélkül eltünttetett.

A tanítóné több mint hét évvel élte túl férjét, halálát gutaütés okozta. Ekkortól már magyar nyelvű bejegyzéseket találunk az anyakönyvekben:

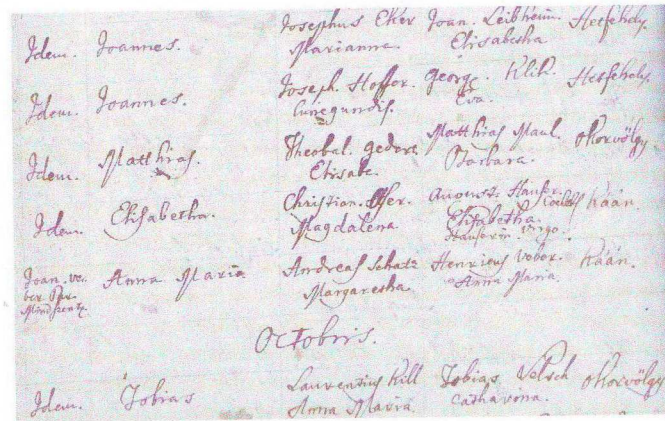
„1835. Boldogasszony hava 30-este 10. órakor-Hetvehely. Veigenant Örsébet néhai Gedert Theobald oskolamester özvegye R.K. 64 esztendő, hágy maga után Mátyás, Márton, Borbálya és Mariann nevű gyermekeket”

Theobald Gedert bár maga meg sem érthette igazán, de településünk életének fontos személyiségeként élte le életét, mely a magyar és európai történelem viharos és eseménydús időszakában zajlott. Élete alatt gyűrűzött hazánkban a polgárosodó Európa számtalan vívmánya. Már törvény szabályozta a közoktatást, a gyermekek nevelésének és oktatásának szükségessége előtérbe került a mindennapokban. Életének éve alatt, munkájának eredményeként erősödött meg Hetvehelyen az oktatás, úgy hogy közben új iskolát épített. Szemléletének átadásával a mai napig élő tanító és pedagógus dinasztia alapjait rakta le.

Matthias Gedert

Hetvehely, 1795. szeptember 20.-Hetvehely, 1844. 05. 18.

Theobald Gedert életének utolsó éveiben már fiával Matthaissal vagy ahogy a magyar nyelvű anyakönyvekben szerepel Gedert Mátyással együtt látta el a tanítói teendőket. Tehát a kis Mátyás tanítói családba született, s a valószínűsíthetően jó képességei meghatározták életének alakulását.

Matthias Gedert születési anyakönyvi bejegyzése

Szüleinek az ő születése előtt volt egy hasonló nevű gyermekük, aki azonban alig fél évesen meghalt. Ezt követően bő tíz hónap múlva megszületett tanítónk, akit szintén Matthias néven kereszteltek. Érdekes és megfigyelhetően rendszeres szokás volt akkoriban, hogy a szülők elhalt gyermekük nevét minden baljós előjel nélkül adták következő gyermeküknek. S megtették ezt akár többször is. Ezt támasztja alá egy másik eset, mikor egy családban az egymás után született és meghalt gyermekeknek hat egymást követő alkalommal is a Michael nevet adták. Közülük egyik sem érte meg a hét éves kort. Lehet, hogy ekkor már elgondolkodtak a szülők a babonák valóságtartalmán, mert a később született gyermekeik közül már egy sem kapta ezt a nevet.

A kis Mátyás egy éves volt, mikor a család visszaköltözött Hetvehelyre a megüresedő tanítói lakásba. Itt növekedett vallásos szemléletben apja tanítóskodása alatt. Rendszeresen részt vett az egyházi szertartásokon, ministrált miséken, keresztelőkön, esküvőkön. És természetesen temetéseken, bár ekkor még nem sejtette, hogy a sors milyen sokszor küldi később ilyen eseményekre. Ebben az időben a plébános rengeteg elfoglaltsága nem engedte, hogy minden temetésen részt vegyen, ezért ez a hálátlan feladat a „mesterekre” maradt. S a legnehezebb mindegyik között az volt, mikor valamely kis tanítványát kellett utolsó útjára bocsátani. S az anyakönyvek tanulsága szerint ez a feladat leggyakrabban rá maradt.

A növekedő ifjú gondolkodását nagyban befolyásolta apja életszemlélete, aki gyermekei közül kettőt is taníttatott (öccse, Martin később elkerült Hetvehelyről, sorsa ismeretlen számunkra). Ekkor válik törvények által szabályozottá az iskolák működése. 1806. november

4-én lépett életbe a második „Ratio educationis” amelyben a népiskola fontosságáról, az iskolabajrás szükségességéről külön paragrafus rendelkezett.

A 11. § szerint *„fontos közérdek, hogy a parasztfatalság társadalmi helyzetének megfelelő oktatást kapjon, és kellő időben tanulja meg, mivel tartozik Istennek, magának, és másoknak, milyen kötelességekkel van lekötvé az uralkodónak, a hazának, szüleinek és földesurainak. A plébánosok és a megyék feladata e tekintetben, hogy a lakosokat részletesen felvilágosítsák az iskolába járás hasznáról(...); hogy közköltésen iskolát létesítsenek azokban a helységeken ahol még nincsenek(...); akiket sem buzdítással, sem utasítással nem lehet rábírní, hogy gyermekeiket szabályszerűen iskolába járassák, azok mind büntetés alá eső vétkesek”*. Itt fogalmazódik meg tehát először a tankötelezettség és kötelező iskolabajrás gondolata. Azt láthatjuk, hogy megvalósulására ugyan évtizedeket kellett várni, sőt vannak társadalmi rétegek, ahol még a XXI. században sem természetes és megvalósuló szükséglet ez, de az akkori időkben mindenképpen modern és jövőt építő gondolkodásra vallott.

Gedert Mátyás minden bizonnyal e szemléletet követően járt iskolába, hiszen a tanító apa még inkább tisztában volt a tanulás szükségességével, mint az egyszerű földművesek. S nem elégedett meg gyermekének általános képzésével. Fontosnak és fejlesztendőnek tartotta gyermekei zenei képzését. A kántori munkának elengedhetetlen feltétele volt a zenében való jártasság, s bár az öregtemplom orgonával még nem rendelkezett, a karzaton álló harmónium biztosította az egyházi szertartások zenei kíséretét. S a felcseperedő gyerek valószínű apja mellett ülve, már egész fiatal korától tanulta az alapvető zenei és hangszeres ismereteket. Az is valószínűnek tűnik, hogy a család több tagjának, így Gedert Mátyásnak is komoly tehetsége mutatkozott a zene iránt. S az is bizonyos, hogy ez a tehetség örökletes módon leszármazottaiban is jelen volt, hiszen a későbbi évtizedekben dédunokája Stier (Som) János képzett zenészként hosszú időn keresztül a Hetvehelyi zenekar atyja, az ifjú zenészek oktatója volt.

Az elemi iskola elvégzését követően Gedert Mátyás minden bizonnyal a Ciszterci rend Nagy Lajos Gimnáziumának elődjébe végzett egy évet, hiszen a tanítói képesítés megszerzésének akkor ez feltétele volt. A gimnázium a Jezsuita rend 1773-as feloszlátását követően világi papok és világiak oktatásával is jó hírű iskola maradt. Sajnos ebből az időből tanulói névsor nem maradt fenn, így feltevéseinket adatokkal nem tudjuk bizonyítani.

Ezt követően a Pécsi Püspöki Tanítóképzőbe folytatta tanulmányait, mely már a XVIII. sz. végén fennállt, és a régió fontos katolikus képzőintézménye volt. Sajnos a tanítóképző dokumentumai ugyanúgy megsemmisültek, mint a gimnáziumé, így Gedert Mátyás tanulmányairól csak az 1829-es „visitatio”-ból tudunk:

„Tanító: Gedert Mátyás a falu szülötte, 34 éves, házas, németül és magyarul nehezen beszél. A Pécsi tanítóképezdébe járt, tanulmányait szorgalmasan végezte. 11 éve szolgál.”

A preparandia elvégzését követően került vissza Hetvehelyre, 1817-ben. Az első években apjával együtt szolgál. Ekkor már a hetvehelyi plébániához tartozott a korábbiakon kívül Szent Domján valamint Gorica is. Ezt a feladatot a plébános csak úgy tudta elvégezni, hogy a „oskolamesterek” segítették ebben.

Gedert Mátyás 1819. január 19-én nősült meg. Felesége Annemaria Schunk, ki Barátúrból származott, s három évvel volt fiatalabb férjénél. Az esküvő Hetvehelyen volt, a tanuk Barátúriak voltak. Érdekes megemlíteni, hogy az esküvő napja kedd volt, ami különös a mai szokásrend szerint. Az akkor élt emberek számára azonban mégcsak furcsának sem tűnt, hiszen az esküvők nagyon ritka kivételtől eltekintve hét közben voltak. Ennek két oka is volt. Az egyik az, hogy a vasárnapi mise mindenki számára kötelező jelleggel bírt, így soha sem kötötték össze családi eseményekkel. A másik ok az akkor élt emberrel életfelfogásából eredt. Szemben a mai nézetekkel, mikor az olyan családi események, mint a születés, házasságkötés, temetés szinte misztikusan fontos események, addig az akkor élt, mélyen vallásos ember számára ezek az élet természetes velejárói, fontos eseményei ugyan, amelyet meg kell ünnepelni, de csak annyira amennyire a mindennapok küzdelmei megengedik. S persze fontos szempont volt a családok anyagi helyzete is, hiszen ezek adták a keretet az ünnep mértékére. Az esküvőt követő lakodalmak a házaknál voltak, ahova a vendégek még a tányért és evőeszközt is magukkal vitték. Táncoltak, mulattak de mindig annak tudatában, hogy másnap a mindennapi munka folytatódik tovább. Hiszen a párok egymásra találásának öröme mellett a családfenntartás ösztöne éppúgy beletartozott ebbe, mint a majdani segítség, a munkáskéz biztosításának szükséglete is.

S ahogy ez az ünneplés sem tarthatott sokáig, úgy egy-egy hozzátartozó elvesztését követően a családi gyász sem. A mai ember számára szinte érthetetlen, hogy egy megözvegyült férfi vagy nő miért házasodott szinte azonnal újra. Az egyedül maradt apa nem tudott gondoskodni gyermekei ellátásáról, hiszen nem volt, aki a ház körüli teendőket elvégezze. Az egyedül maradt anya pedig nem tudta ellátni a kenyérteremtő munkát. Nem volt segítség, a testvéreknek ott volt a saját család, az öregedő szülőkre nem lehetett bízni a nehéz fizikai munkát. Ezért bármily mély volt is a gyász, párt kellett választani, ezt diktálta a fennmaradás és túlélés szabálya. Átélté ezt tanítónk is, hiszen első felesége 1834. december 13-án, hetedik gyermekükkel együtt nehéz szülésbe meghalt. S ő bő két hónap múlva újra nősült.

Második felesége Anna Altinger Pusztajánosiból (ma Mecsekjánosi) származott, s ekkor 27 éves volt. Ezt követően még négy gyermekük született, így Gedert Mátyás összesen tíz gyermek születésének örülhetett, közülük azonban csak négy érte meg a felnőtt kort.

Számunkra a legutoljára született Franz élete fontos, rajta keresztül folytatódott az a pedagógusi adottság, amivel a Gedert dinasztia közel ötven éven át meghatározta Hetvehely oktatásügyét. Arról nincs információnk, hogy Franz mivel foglalkozott, de tudjuk, hogy legkisebb leányának Theresiának a gyermeke volt a zenész Som (Stier) János, kiről korábban már volt szó. Som János gyerekei is pedagógusok lettek, lánya az 1950-es években a hetvehelyi iskolában tanított, amivel 150 évesre tágította a család tanítói tradícióinak időkorlátját.

Korábban már megemlítettük, hogy a tanítónak gazdálkodnia is kellett ahhoz, hogy népes családja számára megélhetést biztosítson. Erről a Szepessy püspök féle „visitatio” részletesen beszámol:

„A tanító birtoka:

A házi kertje a malom mellett található, alaktalan, félhold nagyságú. A keleti és a déli oldalon a patak, az északi oldalon Klik József kenderföldje, a nyugatin pedig a szekérút határolja. Rendelkezik egy negyed telekkel, mely három nyomásra van osztva. Az első az un. Farokföld szántó található, 2 hold nagyságú, 12 öl széles és 190 öl hosszú, a keleti oldalon a jobbágyok belső telkei, a déli oldalon a szőlők, a nyugati oldalon Maunch Lőrinc szántóföldje, az északi oldalon pedig szekérút határolja.

A második nyomás a Nagy-nyíresben található, 2 hold nagyságú, szabálytalan alakú, a keleti oldalon bokros rész, a déli oldalon a plébános földje, a nyugati oldalon szintén bokros, cserjés, az északi oldalon Strausz Bernard és Hoffer György szántóföldjei határolják. A harmadik nyomás az un. Oberfeld részen található 2 hold nagyságú, 12 öl széles és 190 öl hosszú terület. A keleti oldalon a plébános földje, a déli oldalon Marget János, a nyugati oldalon Szabó János szántóföldje, az északi részen pedig bokros, cserjés rész határolja. Továbbá rendelkezik egy két holdas réttel is, egyik a Régi rétnek nevezett területen található, alaktalan, a másik rét a Kövesd nevű helyen található.”

Ezen területek kivétel nélkül ma is megtalálhatók a térképeken. Érdekes, hogy a leírásban a gazdálkodási mód is megjeleni, hiszen a különböző nyomások elkülönítése a háromnyomásos gazdálkodásra utal. S az is kitűnik mindebből, hogy a tanító a kántori és iskola feladatok mellett paraszti-földművelési gazdálkodást is folytatott.

A „visitatio” említést tesz a tanító jövedelem viszonyairól is.

„minden egyes házaspártól egy negyed pozsonyi mérő gabonát és hat krajcárt kap. Az uradalomtól –a Pécsi Székeskáptalantól- 9 öl tűzifát kap, melyet a jobbágyok vágnak és hordanak be. Minden iskolás gyermek után kap 12 krajcárt, keresztelésért 3, felnőtt temetésért 15, gyermek temetésért 14 krajcárt, a házasságért 7, éneklésért 15 krajcárt. A káptalan engedelmével 6 sertést makkoltathat az erdőben.”

A mai értékrendünkön át nézve furcsa jövedelemforrásokból kellett tanítónknak népes családját eltartani. Mivel boltok csak a városokban voltak, a mindennapi élet összes kellékét helyben állították elő az élelmiszerektől a ruházatig. A táplálkozás fő eleme a búza, amely fizetőeszköz is volt. A pozsonyi mérő két vékával volt egyenlő és 62,5 l-t tartalmazott. Ezek szerint tanítónk évente a 76 pártól 19 mérő gabonát kb. 1200 l búzát kapott. Ez kb. 9q, ami napi 2,5 kg búzát jelentett, amiből nem egészen két kg liszt marad naponta, amiből elsősorban kenyér és tésztafélék készültek. A 9 öl tűzifa kb. 10 m³, ami elég lehetett a három helység fűtésére. A hat sertés makkoltatásának lehetősége is jelentős bevétel volt akkor. S a pénzbeli fizetés értéke összesen kb. 1800 krajcár, ami kb. 30 Ft volt (1 Ft=60 krajcár). Ez a 30 Ft-os évi fizetés tanítói szinten közepes volt. Ugyanebben az időben a mindszei tanító 34, a bakócai 18, míg a gyümölcsényi alig 10 Ft fizetést kapott. De példának okáért Arany János a Kisfaludy Társaságtól a Toldi megírásáért I. díjként 100 aranyforint díjazást kapott, ami Gedert Mátyás több mint háromévi fizetése.

Érdekes dolgokat tudunk meg az iskolában folyó munkáról:

„Az iskolában a gyerekek nemek szerint külön csoportban tanulnak, Mindenszentektől egészen Húsvét ünnepéig rendszeren, a nyári időszakban alig látogatják, a télen tanultakat a nyáron elfelejtik. Az iskolában olvasást, írást, számolást és a keresztény hittant tanítják. Csütörtökön és szombaton a plébános, a többi napon a tanító oktatja gyerekeket. Az iskolában kevés tankönyv van, azt közösen használják.”

Feltételezhető, hogy nem külön csoportokban, hanem külön padosorokban tanultak a fiúk és lányok. Ezek a padok a tanterem két szélén helyezkedtek el úgy, hogy középen a tanító fel és alá járhasson. Valószínű, hogy a plébános oktatási munkája a hittan és liturgikus ismeretek oktatása volt, amellyel a tanító számára az egyházi munkákra szabadított fel időt. Szükség is volt erre. Szemléletes példa erre, az 1835-ös esztendő mikor a plébánia területén 96 temetés volt, melyeknek több mint felét az oskolamesterek végeztek. Gedert Mátyásnak ebből 21 jutott, s ezek kivétel nélkül tíz év alatti gyerekek voltak. Figyelemre méltó ez a nagy mértékű gyermekhalandóság. Legtöbbjük himlőben ill. nyavalyatörésben (lázgörcs) halt meg, de sok volt a tüdőbetegség már gyermekkorban is.

Sajnos iskolai dokumentáció nem maradt fenn ebből az időből, de a települési létszámadatok számából lehet következtetni a tanulók számára. A plébánia összeírás adatai szerint 1-17 éves korú 1934-ben 110, 1836-ban 105, 1838-ban 98, míg 1844-ben 113 volt. Ez a létszám 60-70 közötti iskolás létszámot feltételez, ami kb. megfelel a mai létszámnak.

Érdekes lenne megtudni, hogy az 1830-as 40-es évek óriási társadalmi változást hoztak-e Hetvehelyre. Az itt élők hallottak-e Széchenyi, Kossuth vagy Wesselényi reformtörekvéseiről, hallották-e Arany, Petőfi, Kölcsey vagy Vörösmarty verseit vagy Erkel zenéjét, vagy érezték-e a készülő forradalom előszelét. Valószínű, hogy az információk valamilyen szinten eljutottak ide, hiszen a mezővárosi rangot kapó Bükkösd vásárain terjedtek a hírek, de nem valószínű, hogy a település életét komolyan befolyásolták volna.

Az 1810-es évek végén épült tanítói lakás felújításra szorult, ezt 1842-ben meg is tették, megerősítették, új zsufffedést kapott, de a felhasznált anyagok a régiak voltak. A munkát még Gedert Mátyás felügyelte. 1842 májusában megszületett legkisebb gyermeke a korábban már említett Franz, de a mester nevével egyre kevesebbszer találkozunk az anyakönyvekben. Ez arra utalhat, hogy valamilyen betegség kínozta, feltehetően az ezidőtájt legtöbbször támadó tüdőbaj. Munkáját a tél folyamán már nehezen végezte

1844. május 18-án halt meg, erről az anyakönyvi bejegyzésben ez szerepel:

„*Gedert Mátyás Altinger Anna férje , oskolamester 49 éves, szélütésben halt meg*”

Hetvehelyen temették el, s valószínű, hogy az 1840-ben megnyitott Fehérhegyi temetőben nyugszik, de hogy a temető mely részén, azt nem lehet tudni. A homokkőből készült sírkövekről a feliratok rég lekoptak. Ez azonban nem homályosítja el Gedert Mátyás szerepét Hetvehely életében. Apjával együtt közel ötven évig képviselték az iskolaügyet, oktatták-nevelték településünk fiataljait. E fél évszázad alatt élt, fejlődött Hetvehely, amiben nagy szerepük volt a tanítóknak, s látjuk, hogy a déd és ükunokáikon keresztül a mai napi hatással vannak Hetvehely és az ország oktatásügyére.

Johann Gradwohl

Vókány, 1820. 03. 28.-Hetvehely, 1875. 11. 07.

Gedert Mátyás 1844-ben bekövetkezett halála váratlanul érte a települést. Mivel gyermekei közül egyik sem folytatta a családi hagyományt, egy időre megszakadt a tradíció folyamata. Szorította az egyházi és települési előjárókat az idő, hiszen a nyarat követő ősszel, már új tanítónak kellett az iskolai és kántori feladatokat végezni. Ilyenkor a tankerületi központok nyújtottak segítséget - Hetvehely akkor a Szentlőrincihez tartozott - ha volt a feladatra alkalmas személy. Amennyiben nem, akkor a megyei tanügyigazgatás adhatott segítséget. Így lehetett ez Hetvehely esetében is, hiszen a következő tanító Johann Gradvohl Baranya megye távoli részéből, Vókányból érkezett ide. Pusztán érdekesség, hogy ennek ellenére ő volt a leghosszabb ideig – több mint harminc évig - Hetvehelyen dolgozó kántor-tanító.

Sajnos az 1800-as évek közepének ránk maradt dokumentumai jóval szegényebbek, mint az előző vagy ezt követő évtizedeké. Az egyházlátogatási jegyzőkönyvek elvesztek a Püspöki Levéltárból, iskolai dokumentumok nem maradtak fenn, a plébánia történet egy-két mondatos. Ráadásul Gradvohl tanító családjáról is keveset tudunk, hiszen távoli településről került ide. Az ő életét bemutató résznek egyetlen komoly dokumentuma van, ami azonban áthatja, talán az egész itt töltött harminc évet. Ez egy 1848-ban, tehát a szabadságharcunk évében felvett plébánia összeírás, amely teljes részletességgel dolgozza föl az akkori iskola állapotokat.

Johann Gradvohl „*lehrer aus Vákány*”, ahogy az anyakönyv feljegyzi 1820. március 28-án született az Újpetre és Siklós közötti dombok között meghúzóódó faluban, Vókányban. Vókány helyén már az Árpád-korban a Trinitás bencés apátság állt, melyet az oklevelek már 1183-ban említettek, s az apátsághoz a XIV. században már Szenttrinitás falu is kapcsolódott. A török hódítás idején az apátság szerzetesei a török elől a közeli Siklósra menekültek, s onnan többé az apátságba nem tértek vissza. Az apátság helyén később új falu létesült a XVIII. században. Lakosai először szerbek voltak, akiknek helyére később német nemzetiségű telepesek érkeztek, köztük Gradvohl János ősei. Ezzel tanítónk családjának története nagyban hasonlít a Hetvehelyen élő lakosok családjának történetéhez. Mind apja Henrik Gradvohl, ki zsellérként szerepel az anyakönyvekben, mint anyja Magdaléna Müller vókányi származásúak volt.

A helyi iskolában folytatott tanulmányokat követően ő is a Pécsi Püspöki Tanítóképezde tanulója volt, ahol 18 évesen tett vizsgát. Sajnos ezekről sem maradt fenn semmilyen dokumentum, de az bizonyos, hogy segédtanítóként helyezkedett el szülőfalujában. Következő állomáshelyei Német-Ürög majd Mohács. Legvalószínűbbnek az látszik, hogy miután 1844-ben megnősült -felesége a 21 éves, szintén vókányi Ritter Anna- végleges munkahelyet keresett, ahol lakás és megélhetés is biztosított volt, mint látjuk hosszú időre. Így kerülhettek Hetvehelyre, 1844 nyarán. Érdekesség, hogy a vókányi anyakönyvekben az 1844. júniusi házasságkötéskor már hetvehelyi lakosként szerepel az ifjú pár.

Az iskolaszemle nemcsak Hetvehelyre, hanem a hetvehelyi plébánia alatt működő összes iskolára, ami ebben az időben Goricán, Kánban, Okorvölgyön és Szentkatalinban működött. Az iskolák fölötti igazgatói hatáskörrel a plébános, akkor Wimmer Ferenc állt. Az összefoglaló táblázatból kiderül, hogy a hetvehelyi iskolába akkor 73 tanuló járt. Közülük nemes nem volt. Szorgalmas 43 tanuló, míg a restek létszáma 30. A tanodából kimaradt 1 fő mesterségre, míg 10 földművelésre. Az előmenetel kielégítő. A tanulmányok: betűzés, írás, olvasás, számvetés, keresztény tudomány és biblia, melyeket német és magyar nyelven folytattak. Abból, hogy a település és a hozzátartozó földek káptalan tulajdonban voltak következik, hogy nemesi származású tanuló nem volt. Jellemző az iskolából kikerülő tanulók további sorsa, hiszen a 11 tanulóból mindössze 1 tanult mesterséget, a többi földműves lett. Érdekes hogy mennyire változatlan az a tantárgyi rendszer, amely tulajdonképpen már az 1700-as évek végének népiskolai oktatását jellemezte, függetlenül attól, hogy közben eltelt hetven év, s a társadalomban is jelentős átalakulások mentek végbe. Hűen tükrözi azt aényt, amely az eldugott falvakba bejutó társadalmi változások lassúságát mutatja.

Különleges az a tanulócsoport beosztás, amellyel az akkori iskola tanulóit életkor és előmenetel alapján beosztották. Legidősebbek a „harmadik oskola”, ezen belül vannak jelesek, van a „második kar” és van a „harmadik kar”, feltehetően a legjobbak, a gyengébbek és a leggyengébbek. S ugyanez a felosztás van a „második oskolánál” és a „harmadik oskolánál” is.

Harmadik Oskola		Első Oskola		Második Oskola	
1. Schmitt János	1. Schmitt János	1. Schmitt János	1. Schmitt János	1. Schmitt János	1. Schmitt János
2. Schmitt János	2. Schmitt János	2. Schmitt János	2. Schmitt János	2. Schmitt János	2. Schmitt János
3. Schmitt János	3. Schmitt János	3. Schmitt János	3. Schmitt János	3. Schmitt János	3. Schmitt János
4. Schmitt János	4. Schmitt János	4. Schmitt János	4. Schmitt János	4. Schmitt János	4. Schmitt János
5. Schmitt János	5. Schmitt János	5. Schmitt János	5. Schmitt János	5. Schmitt János	5. Schmitt János
6. Schmitt János	6. Schmitt János	6. Schmitt János	6. Schmitt János	6. Schmitt János	6. Schmitt János
7. Schmitt János	7. Schmitt János	7. Schmitt János	7. Schmitt János	7. Schmitt János	7. Schmitt János
8. Schmitt János	8. Schmitt János	8. Schmitt János	8. Schmitt János	8. Schmitt János	8. Schmitt János
9. Schmitt János	9. Schmitt János	9. Schmitt János	9. Schmitt János	9. Schmitt János	9. Schmitt János
10. Schmitt János	10. Schmitt János	10. Schmitt János	10. Schmitt János	10. Schmitt János	10. Schmitt János
11. Schmitt János	11. Schmitt János	11. Schmitt János	11. Schmitt János	11. Schmitt János	11. Schmitt János
12. Schmitt János	12. Schmitt János	12. Schmitt János	12. Schmitt János	12. Schmitt János	12. Schmitt János
13. Schmitt János	13. Schmitt János	13. Schmitt János	13. Schmitt János	13. Schmitt János	13. Schmitt János
14. Schmitt János	14. Schmitt János	14. Schmitt János	14. Schmitt János	14. Schmitt János	14. Schmitt János
15. Schmitt János	15. Schmitt János	15. Schmitt János	15. Schmitt János	15. Schmitt János	15. Schmitt János
16. Schmitt János	16. Schmitt János	16. Schmitt János	16. Schmitt János	16. Schmitt János	16. Schmitt János
17. Schmitt János	17. Schmitt János	17. Schmitt János	17. Schmitt János	17. Schmitt János	17. Schmitt János
18. Schmitt János	18. Schmitt János	18. Schmitt János	18. Schmitt János	18. Schmitt János	18. Schmitt János
19. Schmitt János	19. Schmitt János	19. Schmitt János	19. Schmitt János	19. Schmitt János	19. Schmitt János
20. Schmitt János	20. Schmitt János	20. Schmitt János	20. Schmitt János	20. Schmitt János	20. Schmitt János
21. Schmitt János	21. Schmitt János	21. Schmitt János	21. Schmitt János	21. Schmitt János	21. Schmitt János
22. Schmitt János	22. Schmitt János	22. Schmitt János	22. Schmitt János	22. Schmitt János	22. Schmitt János
23. Schmitt János	23. Schmitt János	23. Schmitt János	23. Schmitt János	23. Schmitt János	23. Schmitt János
24. Schmitt János	24. Schmitt János	24. Schmitt János	24. Schmitt János	24. Schmitt János	24. Schmitt János
25. Schmitt János	25. Schmitt János	25. Schmitt János	25. Schmitt János	25. Schmitt János	25. Schmitt János
26. Schmitt János	26. Schmitt János	26. Schmitt János	26. Schmitt János	26. Schmitt János	26. Schmitt János
27. Schmitt János	27. Schmitt János	27. Schmitt János	27. Schmitt János	27. Schmitt János	27. Schmitt János
28. Schmitt János	28. Schmitt János	28. Schmitt János	28. Schmitt János	28. Schmitt János	28. Schmitt János
29. Schmitt János	29. Schmitt János	29. Schmitt János	29. Schmitt János	29. Schmitt János	29. Schmitt János
30. Schmitt János	30. Schmitt János	30. Schmitt János	30. Schmitt János	30. Schmitt János	30. Schmitt János

A diákok beosztása

Emlékként őrizzük meg az 1847/48-as iskolai tanév iskolásainak névsorát:

Harmadik oszkola:		
Jelesek:		
1. Szeitl Ádám	6. Szabó János	Első kar:
2. Hundszreiszter Margit	7. Kárl Katalin	1. Schneider Ádám
3. Kfik Magdolna	8. Faulháber Katalin	2. Mál Antal
4. Hermusz Anna	Első kar:	3. Páuler Anna
5. Bischof István	1. Rápp Magdolna	4. Kfik Maria
6. Kaufmann Magdolna	2. Kveit József	5. Kfik Ádám
7. Kráizer Péter	3. Kaufmán Katalin	6. Kaufman János
Első kar:	4. Szekeres János	7. Schneider Pál
1. Kfik János	5. Stráusz Margit	8. Meláth Márton
2. Váutl György	Második kar:	9. Schneider Péter
3. Mál Mátyás	1. Geiszky János	10. Meláth Balint
4. Lakmann Katalin	2. Meláth Borbála	11. Hánpert Magdolna
5. Mauck András	Első oszkola:	12. Kfik Katalin
6. Leibhám Mária	Jelesek:	13. Rápp Anna
Második kar	1. Jerkf Mihály	14. Mauck Örzse
1. Szekeres József	2. Váutl Éva	15. Kfik Magdolna
2. Gedert János	3. Rápp Borbála	16. Böln György
Második oszkola:	4. Kromer Antal	17. Kis Varga János
Jelesek:	5. Faulháber Jónás	18. Stráusz József
1. Kis Ádám	6. Kráizer János	19. Faulháber Mária
2. Vencel Ádám	7. Bráun Pál	20. Kfik Jónás
3. Stalenberger Mátyás	8. Hoffner Antal	Második kar:
4. Kaufmann Mátyás	9. Schwét Mátyás	1. Hundszreiszter Mária
5. Rápp György	10. Bráun Antal	2. Rápp Éva
	11. Stráusz Antal	3. Hánpert János
	12. Schneider Örzse	4. Bischof József
	13. Lehmán János	5. Bráun János
	14. Hánpert Antal	6. Kaufmán János
	15. Szeitl József	7. Kaufman Ferenc
		8. Márton Katalin

Az iskolások magas létszáma jelzi, hogy a település lélekszáma is emelkedett. Az 1850-es adatok alapján 450 fő, míg az 1857-es népszámlálás 553 főről számol be. Lassú változás kezdett kibontakozni a társadalmi munkamegosztás szerkezetében is, 1828-ban a 63 háztartásból 31 jobbágy és 28 kisház, vagyis 59 a földműves, s mindössze 4 a mesterember, addig 1857-ben a 49 földbirtokos mellett 18 iparos, 1 kereskedő, 1 hivatalnok élt a településen. Ugyanez a népszámlálás erősödő társadalmi rétegződést is mutat, hiszen az előbbieket mellett 13 mezőgazdasági munkás, 4 ipari munkás, 20 szolga és 7 napszámos is élt a faluban. Ez az erősödő különbség a családok anyagi helyzetének javulásával hozható összefüggésbe, mikor kialakult egy viszonylag gazdagabb réteg, amely már nemcsak dolgozott, hanem dolgoztatott. A település az 1850-es 60-as évekre konszolidálódott, kialakult a társadalmi munkamegosztásnak egy optimális formája. A lakosság „belakta” a falut. Kezdték kialakulni a későbbi évtizedek szokásrendszerei. Megalakult a zenekar, rendszeressé váltak zarándoklatok, s valószínűleg ebből a fejlődésből bontakozott ki az igény a vallásos nép számára egy új templom építésére.

Sajnos ez a gazdasági előrehaladás az iskola életben nem mutatkozott meg. Az oktatás, mint minden korban, továbbra is kevés támogatást kapott. A tanító minden igyekezetére és leleményességére szükség volt, hogy az iskolát jobb helyzetbe hozza. Mintha jelenkori probléma megoldását vélnénk felfedezni, Gradwohl tanító egy iskolai alapítványt hozott létre, hogy a nehéz helyzeten javítson. Olyannyira eredményesen, hogy az alapítvány 1909-ben még 60 Ft tőkével rendelkezett.

Szakmai előrelépésnek tekinthető, hogy 1858-tól un. faiskolát alakítottak ki. Ez a kezdeményezés Scitovszky János pécsi püspöktől eredt. A célja az volt, hogy a falvakban élő

gyerekek megtanulják a modern gyümölcsstermesztés titkait, aminek segítségével maguk is jó minőségű gyümölcs előállításra lesznek képesek, valamint az ebben az időben gyorsan terjedő selyemhernyó tenyésztésbe jártasságot szerezzenek. Az ismereteket a tanító mellett a plébános is oktatta. Felvilágosult és újító gondolkodásra vallott ez, s hosszú évtizedekig működött.

1857-ben 76 míg 1862-ben 71 iskolás volt a településen. Ekkortól vált szokássá, az ún. „ismétlő iskola”. Ezt azok a gyerekek végezték, akik az elemi iskola elvégzését követően már vagy mesterséget tanultak valamely iparos mellett, vagy a földeken dolgoztak. A vasárnapi mise előtt a tanító vagy ritkábban a plébános oktatást tartott, ami során a korábban tanultakat, esetleg új ismereteket sajátítottak el. Ez az oktatási forma –ezzel bizonyítva szükségességét– egészen 1944-ig fennmaradt.

A kiegyezést követően nagy változások voltak mind az oktatás mind a tanítóképzés terén. 1869. szeptember 15-én jelent meg az első népiskolai tanterv, mely a tantárgyak és tananyag sorolásán túl még alig tartalmazott tartalmi kifejtést. Az egyházi hatóságok - a baranyai katolikus iskolák számára is - ez alapján készítették el saját iskolájuk tantervét, így a hetvehelyi iskoláét is. Azonban ez még csak a változások kezdete volt, a valódi tartalmi változások az 1877-ben kiadott miniszteri rendeletet követően következnek be.

Nem tudható, hogy Gradvohl János tanítói munkájában e változások mennyire éreztették hatásukat, de annyi bizonyos, hogy befogadó volt az új dolgokkal szemben, mint a faiskola vagy ismétlő bevezetése. Igaz ez akkor is, ha családi életében az örömeiket komoly megpróbáltatások kísérték. 1851-ben megszületett harmadik gyermekük Franz, azonban másfél éves korában, lázgörcsben meghalt. Az utolsóként született Josef mindössze néhány hónapot élt, tüdőbetegség vitte el. Legnagyobb megpróbáltatást mégis az jelentette, mikor a két legidősebb gyermek –Johann és Elisabeth- szűk három hónap különbséggel bekövetkezett halálát követően, a tizenhárom éves Anna is meghalt. Mindhármuk halálát ugyanúgy tüdőbetegség okozta, mint a kis Jozefét. Nem tudhatjuk, hogy az ekkor 46 éves tanító és 43 éves felesége mindezt hogyan élte meg, de valószínűsíthető, hogy ha sikerült is valami módon feldolgozni a szörnyű csapásokat, azt csak hitükkel és Istenbe való töretlen bizalmukkal sikerülhetett.

Ezt követően a tanító még hét évet működött, valószínűen lassan belefáradva a munkába s a feleségével töltött magányba. 1875. november 7-én halt meg. Furcsa mód az ekkor a településen rendszeresen áldozatot szedő tüdőbaj elkerülte, halálát a sok megpróbáltatást követő gyomorbetegség okozta. Sírja gyermekeivel együtt a Fehér-hegyi temetőben lehet, pontosan nem ismert hogy hol. Feleségét nem találjuk a hetvehelyi anyakönyvekben, feltételezhető, hogy visszament szülőfalujába, ahol még voltak élő rokonai, hozzátartozói.

Gradvohl János egy polgárosodó társadalom fejlődő falujában dolgozott harminc éven keresztül. Munkája során generációk nőttek fel, szülők majd nagyszülők lettek tanítványai, így tevékenységével -idegenként is Hetvehelyivé válva- beírta magát a falu történelmébe.

Lincz Ferenc

Bükkösd, 1854. 02. 16.-Kisvaszar, 1918. 03. 30.

Gradvohl János halálát követően hasonló volt a helyzet, mint idekerülése előtt. Miután mind az öt gyermeke korábban halt meg, mint a néhai tanító, ezért családjából nem volt, aki a feladatot tovább vigye. Ismét a tankerülethez fordult a település egyházi és világi vezetése. Ez esetben egyszerűbb volt a megoldás, hiszen a szomszéd településen, Bükkösdön lakó tanítócsalád egy tagja akkor már csaknem egy éve tanult a Pécsi Püspöki Tanítóképzőben, így értelemszerűen ő került 1875-ben tanítónak iskolánk élére.

Lincz Ferenc tanítódinasztia tagja volt. Apja Lincz József több mint ötven évig szolgált a szomszédos Bükkösd iskolaügyét. A plébániatörténet nagyon szép szavakkal emlékezik meg róla:

„...az előző tanító kifáradván katedróját Lincz Józsefnek adta át ki a falu atyja nevét érdemli. 52 évig működött ernyedetlen kitartással, vas szigorúsággal. Emléke élni fog soká. Képét az iskolaterem részére megrajzoltatták jubileuma alkalmából. Kissé nyers modora miatt párszor kellemetlensége volt, de mint jó tanítót becsülték...”

Testvérei közül kettő szintén a tanító pályát választotta. Ifj. Lincz József 1881-ben végzett, sajnos további pályájáról semmit sem tudunk. A legfiatalabb testvér, Lincz János nem fejezte be tanulmányait, hanyag magatartása miatt a képezdei tanulmányoktól eltanácsolták.

Lincz Ferenc Bükkösdön töltött gyerekevei alatt apjától megtapasztalta a tanítószakma minden előnyét és hátrányát, minden szépségét és komorságát. Ministrált a templomban mikor apja éneke zengett a karzatról, s nézte csodálva mikor lelkesen magyarázott a katedráról. De szomorúan hallgatta akkor is, mikor szokimondó tulajdonságai miatt rendszeres feljelentések érték környezetéből. S lassan beleívódott minden, a tanítói pályához szükséges emberi tulajdonság.

A Bükkösdön végzett elemi iskolai tanulmányok után három évig a pécsi Főreáltanoda tanulója volt. Az intézmény, a későbbi Széchenyi gimnázium Pécs egyik legnevesebb középfokú iskolája volt. Az itt töltött három év megtanította az ifjú tanítójelöltet az önálló életre, a szabad, alkotó gondolkodásra. Mivel azonban az elhivatottság a tanító pálya iránt erősebb volt az iskola nyújtotta szabad lehetőségeknél, 1874 ősztől a Pécsi Római Katolikus Tanítóképzőben folytatta tanulmányait. Első évben általános tanulmányi osztályzata jó volt, s itt bontakozott ki szenvedélye a botanika iránt, amely későbbi tanítói működését is végigkísérte. A következő évtől a hetvehelyi tanítói állás megüresedésekor pályázatot nyújtott be annak betöltésére. A szülőföld közelsége, a hetvehelyi tervek (új iskola építése, új templom építése) és a fiatal tanítójelölt ambíciói mind egy irányba mutattak. S az irány találkozott, így 1875-től átvehette a megbízást Vidák József plébánostól. Ugyan a képezdei tanulmányokból egy év hátravolt, de a feladat szükségessége miatt ezt magántanulóként fejezte be. Az

anyakönyvek szerint 1876. június 21-26. között tanképesítő vizsgát tett, mellyel magyar és német nyelven taníthatott.

A dokumentumok alapján tudjuk, hogy ebben az évben 600 Ft értékben új iskola épült Hetvehelyen. Bátran állíthatjuk, hogy teljesen új, hiszen a régi, még az 1810-es években épült zsúptetős, vert falú épület már elavult és dűledező volt, így valószínű teljes lebontásra került. Ennek helyére került az új épület, amelybe a végzett tanító beköltözött.

Családi életében is változás történt, Lincz Ferenc Hetvehelyre költözését követően megnősült. Az esküvő nem Hetvehelyen volt (feltehetően Bükkösdön), felesége a bánfai származású Páhok Emília. Első gyermekük Sarolta 1877-ben született majd másfél évvel később Irma Mária. A családi tradíciók továbbvitele szempontjából az ő életének alakulása lesz fontos, hiszen az ő ágán -a mai napig- sok tanító, majd pedagógus került a magyar oktatásba. A következő gyermek Izabella Franciska alig egy évet, az őt követő Emília Terézia nem egészen öt évet élt. Látható, hogy a családi tragédiák, korábbi tanítókhöz hasonlóan, a Lincz családot sem kerülték el. De azt sem szabad elfelejteni, hogy orvos ezekben az évtizedekben se közel, se távol nem volt. Tudomásom szerint a legközelebbi gyógyító szakember a Majláth grófok bakócai családi orvosa volt, akihez a nagy távolság miatt ritkán jutott el beteg. A család ötödik gyermeke Ferenc János volt, aki hivatásos katona lett. A visszaemlékezők, és a családi legendárium róla őrzi a legtöbb emléket. Katonaként harcolt a fronton, és a szerbiai Sabac mellett (Belgrádtól kb. 60 km-re Ny-ra) hősi halált halt. Az esemény úgy a családot, mint az akkor már Kánba lakó szülőket nagyon megviselték Lincz Ferenc hatodik gyermeke Helena Gizella 1886-ban született, s 1913-ban ment férjhez a Szabolcsból származó, okorvölgyi tanítóhoz Tircsi Polikárphoz. Évekkel később egy ikerpár született a tanítói családba, azonban érdekes módon egyhónapos korukban ugyanazon napon haltak meg.

Lincz Ferenc tanítói működése is sok új elemet hozott magával. Az általa végzett képezde már egészen modern szemléletű tanítóképzést volt hivatott megteremteni, ami mindenképpen előrelépés volt Hetvehely oktatás ügyében. Egy 1879-ben megjelent rendelettel - amely a magyar nyelv tanításáról rendelkezett- kapcsolatos az a dokumentum, amelyben az esperesi jelentés szerint Lincz Ferenc tanítóskodása alatt jó előmenetel mutatkozott a magyar nyelv tanítását illetően. Kiemelkedők voltak botanikai ismeretei is. Növendékeivel rengeteg gyümölcsfát ültetett, s arra törekedett, hogy azok mindent a gyakorlatba tanuljanak meg. Ugyanez volt jellemző gazdálkodási ismereteire. Jó gazda lévén, ezt a tudást állandóan megosztotta tanítványaival úgy, hogy ezeket az ismereteket később saját gazdaságuk

működtetése során is hasznosítható. Később Kánba kerülve, folytatta ezt a munkát. Neki tulajdonítják azt az érdemet, hogy Kán igen gazdag volt gyümölcsfákban.

Lincz Ferenc tanító, lánya Irma Mária első gyermekével, vője Szvoboda Ferenc kisvaszari jegyző a tanító Kánba kerülésének idején

Hetvehely majd Kán is büszke lehetett tanítójára. Persze nem mindenhol folyt ilyen felkészült és eredményes szakmai munka. Egy 1891-es felmérés szélsőséges iskolai esetekről is beszámol, volt olyan település ahol 11 év óta négy elemi végzett szuster tanította a gyerekeket.

Átalakultak az iskolai munkát szabályozó rendeletek is. 1877. augusztus 26-án a 21678. sz. VKM rendelettel újabb tantervet vezettek be. A rendelet szerint az alábbi módon épült fel a tantárgyak rendszere:

1. Hit-és erkölcsstan.
2. Magyar nyelv
 - a./beszéd-és értelemgyakorlatok,
 - b./írás és olvasás,
 - c./magyar nyelvtan.
3. Mennyiségtan
 - a./számтан
 - b./mérтан.
4. Történelmi tárgyak
 - a./földrajz
 - b./történelem
 - c./polgári jogok és kötelességek.
5. Természettudományi tárgyak
 - a./természetráajz
 - b./természettan
 - c./gazdasági és kertészeti gyakorlatok.
6. Testgyakorlás.
7. Művészeti tárgyak
 - a./éneklés
 - b./rajzolás

Látható, hogy az elemi iskolákban tanított tárgyak köre a korábbi évekhez képest bővült, struktúrájuk annyira modernnek és időtállóknak számított, hogy következő évtizedekben is szinte végig ugyanaz maradt. Sőt, nagyvonalakban a mai napig hasonló az iskolák tantárgyi rendszerének felosztása. Az iskola tanulólétszáma is állandónak tekinthető, az 1891-es községvizsgálati jegyzőkönyv alapján 78. A gyermekhalandóság még mindig jelentős, hiszen ebben az évben is 10 tanköteles halt meg. Sőt az 1896-97-es adatok még megdöbbentőek, mikor a két év alatt a 108 halálesetből 79 volt gyermek.

Érdekes, hogy annak ellenére, hogy a település anyanyelve német, a képviselőtestületi jegyzőkönyveket magyarul írják. A lakosság lélekszáma 1891-ben 568 fő. Látható, hogy ez a viszonylag magas létszám további stabilizáció jele. A településről ekkor egyáltalán nem volt elvándorlás, ami azt jelenti, hogy az itt élők helyben megtalálták a megélhetés szükségleteit, sőt a településen további fejlődés volt tapasztalható. Az 1870-es évek elejétől a vallásos lakosság számára a régi Árpádkori templom egyre szűkebbnek bizonyul, ezért kezdeményezték egy új templom építését. A nagy jelentőségű esemény néhány év alatt megvalósult. 1880-ban volt az alapkövétel, s három évvel később 1883-ban a Szentháromság vasárnapján az új templomot fel szenteltek. S a karzaton új orgona állt, ahonnan már szépen zengett a kántor-tanító éneke.

Az ezredforduló ünnepélyes napjainak elteltével, válaszut elé került a népes Lincz család. Kánban megüresedett a tanítói állás, amivel egy újonnan épült, akkori viszonyok között modernnek tartott lakás is járt. Annak ellenére fogadta el a tanító a káni lehetőséget, hogy 1885-től már vasút kötötte össze Hetvehelyt Péccsel, Budapesttel ill. a vasút menti környező településekkel. Végül az akkori kicsi hetvehelyi tanítói lakással szemben az új, domboldalra épült káni lakás, s az ahhoz járó nagy kert a botanikai ismereteket állandóan bővítő Lincz Ferencnek nagyobb vonzerőt jelentett, mint a vasúttal „közelebb jött” nagyvárosok. Így 1901. december 31.-el lemondott tanító tisztjéről, s a család elköltözött Kánba.

Itt hasonlóan eredményes munkát végzett, mint Hetvehelyen. Olyannyira igaz volt ez, hogy mikor 1916. szeptember 1-én nyugdíjba ment, a tanfelügyelőség részéről elismerésben részesült. Az új tanító azonban hamarosan megérkezett, így az akkor már kettesben élő Lincz házaspárnak költözni kellett. Legmegfelelőbbnek a Kisvaszarra költözés tűnt, ahol másodszülött lányuk Irma Mária Szvoboda Ferenc kisvaszari jegyző feleségeként élt. Itt vett házat a nyugdíjas tanító, közvetlenül a templom mellett, néhány méterre a jegyzői lakástól. Nem sokáig élvezhette Lincz Ferenc a nyugdíjas éveket, az egyre gyakrabban jelentkező köhögési rohamok előrehaladott tüdőbetegséget jeleztek. A halotti anyakönyv szerint 1918. március 30-án tüdőtágulatban halt meg.

Sírja a kisvaszari temető közepén, egy hatalmas, öreg fenyőfa alatt van, a falusi emberek ma is gondozzák a sírt, annak ellenére, hogy hozzátartozó már rég nem él a településen. Érdekes összevetni az általunk tudott (képezdei anyakönyv) és a halotti anyakönyvi kivonat évszámát és a sírkövön található évszámot, látható -valószínű a sírköves hibájából-hogy a születési évszám a sírkövön két évvel korábbi mint a valóságos időpont.

Lincz Ferenc sírja

Lincz Ferenc tanítói korszaka jelentős időszaka volt a hetvehelyi iskolának. Báró Eötvös József tervei a népoktatás modernizálására általa valósultak meg településünkön. Modern növénytermesztési és gazdálkodási eljárásait sokáig hasznosították az itt élők. Részes volt a település addigi legnagyobb építkezésének, a templomépítésnek, mely nem csak egy monumentális épületet, hanem a vallásos hetvehelyi nép lelki életének máig is otthona.

Herbert Gáspár

Véménd, 1868. 05. 09.-Hetvehely, 1917. 11. 30.

Herbert Gáspár élete, hetvehelyi működése hű tükörképe a XX. századi magyarság történetének, tele örömmel, megannyi sikerrel, s emberfeletti fájdalommal.

Munkájának kutatásakor könnyű helyzetben voltam, hiszen sikerült rátalálnom még élő unokájára. Személyes találkozásom Hargitai /Herbert/ Ottóval mély benyomást tett rám. Egy kiváló tanító dinasztia jeles képviselője, ki az első pillanattól barátságával tisztelt meg, őszintén kitárulkozott nagyapjáról, majd apjáról. Személyes élményekkel bőséggel ellátott történetei olyan család életébe adtak betekintést, ahol a tanítói szemlélet mellett a hit, s az egymással szembeni kölcsönös tisztelet olyan alapvető tulajdonság, amelyet nem nélkülözhet egyetlen pedagógus sem. Vele való találkozásom során újra és újra az az érzés bukkant elő, hogy ilyen szigorúságig kemény, mégis végtelenül barátságos és jó humorúan derűsek lehetnek elei, mint hetvehelyi tanítók.

A Herbert család Véméendi származású, ahol ma is több hasonló nevű él. A család eredete nagyban hasonlít iskolánk korábbi tanítóinak családjához, így őseik minden valószínűség szerint az 1730-as évekbeli telepésekkel kerültek Magyarországra. A családokból a „jobbészű” gyerekek, /ezekből is legföljebb egy/ tanulhattak, némelyek papnak, a többiek kántor-tanítónak. Nem volt ez másképpen a Herbert családban sem.

A kis Gáspár 1869.május 9-én látta meg a napvilágot népes család tagjaként, összesen hét testvérével érték meg a felnőttkort. Szüleik, az apa Herbert János, az anya Heilmann Anna földművesek voltak. A családi birtok méretéről nincsenek adataink, de valószínű elég nagy volt ahhoz, hogy a gyerekek közül a legeszebb, jelesül Gáspár, aki kitűnt a véméendi iskola diákjai közül, nem folytatta szülei munkáját. Az elemi osztályok elvégzését követően polgári fiúiskolába írták. Ez akár Mohácson is lehetett, hiszen közlekedési szempontból ez sokkal közelebb volt, mint Pécs, de erről a leszármazottak sem szolgáltak információval. Az itt töltött évekről semmilyen emléket sem találtam, de az bizonyos, hogy 1886 őszétől már a Pécsi Püspöki Tanítóképezde tanulója. Tanulmányi előmenetele mind három évben jó és jeles volt, s végül 1889. szeptember 30-án, október 1-én és 2-án tanítóképesítési vizsgát tett. A képezdei anyakönyvek bejegyzési alapján:

„Herbert Gáspár nőtlen, segédtanító, 3 képezdei évfolyam Pécssett, rendes tanuló, jeles rendű”

S megkezdhette munkáját, első évben éppen szülőfalujában, Véméenden. A családi emlékek szerint rendkívül szigorú ember lévén, még a családtagjai, rokonai is tartottak tőle. Volt is belőlük sok, mint említettem több Herbert család élt ekkor a faluban. Valószínű ekkor lehetett tanítványa az a szintén Herbert Gáspár, aki a később Bükkösdön, évekig „szomszédtanító” is volt. Az ifjú tanító igen büszke is volt tanult voltára, s ezt az érzést valószínűleg az utókor felé

is meg kívánta hagyni. Az akkor még igen ritka fényképész megjelenése Véménden ennek tudható, hiszen a ránk marad családi fotón, mely 1890-en táján készült, büszkén húzza ki magát a közepén álló férfi. Ő Herbert Gáspár. Körülötte testvérei, kik a családi hagyományt követték, szelídebben tekintenek a fényképész masinájába, nem beszélve a közepén ülő édesanyjáról, ki valószínű nem is nagyon értette miért állt össze a család. Herbert Gáspár édesapja ekkor már nem élt, így tanítónk joggal érezhette magát a család fejének. A fényképen szereplők mögötti képen vetőgép látható, ami a család viszonylag jó gazdálkodási helyzetét mutatja. A család, különösen a nők ruházata az akkori sváb népviselet jellemzőit mutatja.

A hét testvér a mamával 1890 táján. Középen áll Herbert Gáspár.

A szülőfaluban töltött éveket követően valószínű, hogy Szentlőrincen is tanított, hiszen az esküvője Gráf Irénnel, 1894-ben itt volt. 1895-ben már lippói tanító, ahol nyolc éven keresztül dolgozott, s életének jeles eseményei kapcsolódnak a dél-baranyai sváb faluhoz. Itt születtek gyermekei, 1895-ben Vilmos, 1897-ben János majd 1899-ben Béla. A fiúk közül Vilmosról, mint hetvehelyi tanítóról külön fejezetben, s a tragikus sorsú János életéről is a későbbi, hetvehelyi történések során emlékezünk.

A legifjabb gyermek Béla, igen jó eszű, szorgalmas tanuló lévén végül állatorvos lett és a Bács megyei Katymáron működött évtizedekig.

Az ezredfordulót megelőzően, a visszaemlékező családtagok számára sem ismert ok miatt a Herbert család távozott Lippórról. Rövid ideig Lánycsokon éltek, majd valószínűleg pályázat útján nyerte el azt az állást, amely Lincz Ferenc Kánba történő távozását követően megüresedett, s 1902. januárjától foglalhatta el a hetvehelyi kántor-tanítói „hivatalt”.

Tények híján csak feltételezéseink vannak a költözés okairól. Hetvehely, mely a kelet-baranyai falvakhoz hasonlóan teljes egészében sváb lakosságú volt, ismerős volt számára szentlőrinci tanítóskodása idejéből. A harminc éve épült tanítói lakás ekkor még jó állapotban volt. A település mellett húzódó vasúti fővonal pedig elérhető közelségbe hozta a nagyváros Pécsset, ami a három növekvő fiúgyermek tanulmányainak célpontja volt. S vonzerő lehetett az itt élő mélyen vallásos nép, amely néhány évvel azelőtt templomot épített, s így valószínű, hogy egyházi személyeit is nagy becsben tartotta. Erről a későbbi történések bizonyítást is adnak.

Herbert Gáspár a tanítói esküt január 20.-án tette le, tehát hivatalosan ekkortól tekinthetjük iskolánk tanítójának. Munkáját nagy szeretettel, de kellő szigorral végezte, aminek bizony sokszor adott nyomatékot az árokparton sűrűn előforduló mogyoró vesszővel. Megszokott volt ez akkor, s egy szülő sem kérte számon a tanítón engedetlen gyermeke csínytevéseinek eme fajta kordában tartását. Természetesen a szigor megnyilvánulásainak ugyanolyan részesei voltak saját gyermekei, kik hamarosan mindhárman a keze alatt tanultak. Ugyanakkor nagy odaadással oktatta őket, melynek ékes bizonyítéka későbbi tanulmányi előrehaladásuk.

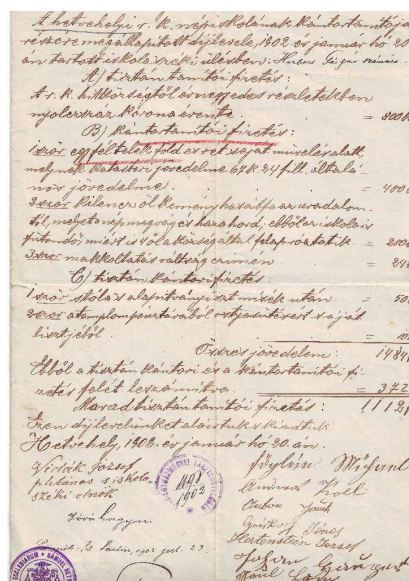

Sajnos iskolai névsor ebből az időből nem maradt ránk, csak egy fénykép, mely 1906 táján készült. A képen az akkori valamennyi iskolás mellett sok kisebb gyermek is rajta van. Nagyon ritka esemény volt még akkoriban is a fényképész megjelenése faluhelyen, így a szülők fontos dolognak tartották gyermekük megörökítését annak ellenére, hogy nem volt iskolás. Így kerülhetett képre az anyja karján ülő kicsi is. Az iskolai tanulólétszám a kép tanulsága szerint hetven és nyolcvan között mozgott. A helyszín az újtemplom melletti ma is füves tér, középen a tanító méltóságteljesen, s körülötte megannyi iskolás és nem iskolás, köztük a tanító mindhárom fia. Melyikük ők, sajnos nem lehet tudni. Mint ahogy azt sem, pontosan kik vannak a képen, hiszen a több mint száz éve készült képen levők már mind meghaltak s gyermekeik közül is csak néhány él már. A kép készítése Herbert tanító előrelátását mutatja, hiszen ahogy mint minden fénykép a jövőnek készül, ő is az utódainak készítette ezt.

Az iskolai élet továbbra is átalakulóban volt. A tantárgyi rendszer már nem változott az elmúlt időszakhoz képest, viszont az iskolai tanszerek, szemléltetőeszközök folyamatosan fejlődtek. Az 1905-ös tantervi szabályozás egész részletességgel írja elő az iskolák számára a tananyagot, s ehhez használatos eszközrendszert. Ekkor az iskolák, így a hetvehelyi iskola alapfelszerelése közé tartoztak a térképek, a földgömb, Új elem volt a kötelezően előírt magyar nyelvű oktatás, amely egyfajta asszimilációs tartalmat volt hivatott szolgálni. Mivel a település lakosságának származása annyira homogén volt, hogy értelmetlen volt a kizárólagos magyar nyelvű oktatás, ezért továbbra is kiemelt szerepet kapott a német nyelv oktatása. Egészen különös helyzetet teremthetett ez a jogszabály, hiszen a sváb családokból érkező gyerekek az iskolába kerülésig csak németül beszéltek. Nagy változás volt az elemi tankönyveken kívül, új könyvek megjelenése is. Ezen területen komoly előrelépés volt az 1908-ban létrehozott 100 kötetes népkönyvtár, mely fő kezelője a tanító illetőleg a plébános voltak. Legfőbb olvasmány továbbra is a biblia maradt, de ekkortól már mindenki könnyen hozzáfért úgy a XIX. század kiváló magyar íróinak Jókainak, Gárdonyinak, és költőinek Aranyának, Petőfinek műveire, mint más, európai írók által írt könyvekhez. S ezeken a műveken keresztül kapu nyílt a nagyvilágra, csak ki kellett tekinteni azon. A korábban a világtól elzárt helyen felnövekvő kisdíjakok innentől ismerői, ezáltal részesei lettek egy dicső múltnak, melyek túlmutattak az országra, sokszor a kontinens határain. Rátaláltak a magyar történelem sorsfordító történeteire, mesészerű, mégis valódi hőseire, s hazájuk szeretetének érzése mélyen ivódott törékenyen formálódó lelkeikbe. Talán ezért vállalják majd oly könnyen a halált is a közelgő veszedelemben, a háborúban.

Mint ahogy korábbi fejezeteinkben is többször utalás volt arra, hogy a tanítói szerep milyen összetett és bonyolult feladat volt, jól megfogható Herbert Gáspár esetében is. Iskolai munkája nem fejeződött be a kisdíjak nevelésével-oktatásával, feladata volt az iskolából kikerülő ifjúság szellemi gyarapodásának további irányítása. Ennek szervezettebbé tétele érdekében alapította a Római Katolikus Ifjúsági Egyletet bő egy évvel Hetvehelyre kerülését követően, 1903. január 25-én. Az egyesület fő tevékenysége a katolikus szellemiségű ifjak életének hasonló szellemben történő további nevelése, mely megnyilvánulásával a saját jellembeli gyarapodásuk mellett, a település előrelépését is elő kívánták segíteni. A plébániatörténet ilyen eseményt is megőriz, miszerint az egyesület tagjai egy fehér egyesületi lobogót ajándékoztak a templomnak, melyet az oltár mellé függesztettek ki.

Érdekes rátekinteni Herbert Gáspár díjlevelére, mely nem volt más, mint az akkori fizetési lista, amely a kántortanító évi jövedelmét megállapítja. Új elem a korábbiaktól eltérően, hogy a tanítói és kántori jövedelmek elkülönítve jelennek meg, amelyből egyértelműen kitűnik, hogy ekkorra már a tanítói feladatok túlsúlyba kerültek. Három jövedelem csoportba lett megállapítva a fizetés, „A. Tisztán tanítói”, mely 800 korona volt, negyedéves részletekben fizetve, „B. Kántortanítói fizetés”, mely az iskola fűtését is tartalmazza, s végül a „C. Tisztán kántori fizetés”, mely a stólapénzből és az ostyasütésből származó jövedelme volt, melyet a tanító saját lisztjéből köteles sütni. A díjlevelél igen fontos garancia lehetett, hiszen a plébános mellett hitelesítette a megyéspüspök, s képviselőtestület valamennyi tagja. Az akkori jövedelemviszonyok között nem volt kimagasló fizetés, de a tanító és családjának megélhetését biztosította. S ne feledjük, az elkövetkező években mindhárom fiú iskoláztatására is sor kerül, ami bizony próbára tette az amúgy sem gazdag család anyagi erejét.

Tanítónk előrelátását, s felvilágosult gondolkodását mutatja, hogy mily nagy gondot fordított arra, hogy gyermekei is olyan pályát válasszanak, amellyel a polgárosult Magyarországon biztos megélhetést találnak. Azt azonban ő sem sejtette, hogy az emberiség legfőbb gyalázata, a saját embertárs legyőzésnek és megsemmisítésének önző vágya az Ő terveit is, szörnyű módon átírja. Oktatta-nevelte gyermekeit a hetvehelyi kisdíákokkal együtt, kellő szigorral de legjobb tudása szerint.

1908-ban, harminckilenc évnyi hetvehelyi szolgálat után nyugdíjba ment Vidák József plébános. Helyét Rudolf Mátyás foglalta el hét évre. Ő gondos vezetője volt a plébánia történetnek, amely az időszak a község krónikájának is tekinthető.

Az 1911-es esztendő egy igen jelentős eseménnyel is bírt. Ez volt a korábban évtizedekig szünetelő, s az emlékezet szerint is csak egyszer tartott hetvehelyi bérmálás. Az eseményre a plébános és tanító vezetésével lázasan készülődött az egész település. A bérmálást maga a gróf Zichy Gyula püspök végezte, természetesen nagyszámú és jeles vendégsereg kíséretében. A június 1.-re tervezett eseményre díszbe öltözött a falu, s annak minden lakója. A nagyszámú bérmálkozó nagy izgalommal várta a rendkívüli napot. De készülhettek a nagy ünneplésre az égiek is, mert olyan áldást kapott Hetvehely, melyre évtizedekig emlékeztek a résztvevők. De időzzük az események akkori krónikását, a plébánost:

„A bérmálás igen kellemes szép időben folyt le, a templomban és a templomtéren kívül, de ebéd alatt hirtelen zivatar támadt valóságos felhőszakadással, mely annyira elöntötte az utakat, hogy a püspök ugyanaznap délutáni vonattal volt kénytelen visszamenni székhelyére, fogatjait üresen küldötte el Pécsre.”

Az árvíz, mely korábban is, s azóta is nagy pusztításokat végez a településen, kitombolta magát. Áldozata lett az iskola, s a tanítói lakás, mely szinte lakhatatlanná vált. Az ezt követő években a tanítás a településen több helyen folyt, a plébánián, a jegyzőségen, s volt mikor a templomban. A tanító összes jövedelmét felemésztette fiai taníttatása, hiszen ekkor Vilmos már képezdébe járt, János és Béla a pécsi Főreálgymnázium hallgatója volt.

Az országon a politikai bizonytalanságok egész sora vett erőt, a Monarchia felbomlóban volt, az agg uralkodó látogatása Magyarországon már nem volt összetartó erő, s Európa a háborúra készült. A romló gazdasági helyzet végig hullámozott az országon, a megélhetés egyre drágább és drágább lett. A földműveléssel, állattartással foglalkozó falusiak még csak-csak megéltek, de a község kasszája egyre vékonyabb lett. Egyre kevesebb esély mutatkozott az új iskola felépítésre. A káptalan vagy nem adott, vagy nem tudott adni, a politikai falunak, ahogy ekkor nevezték, nem volt miből. 1912-ben odáig jutott a vita, hogy az Egyházmegyei Főtanfelügyelőség az iskolaszéket föloszlatta. Helyette egy gondnokságot állított fel, melynek

tagjai a Rudolf Mátyás plébános, Szommer Jenő jegyző és Herbert Gáspár tanító voltak. Még ez évben elkészült az új, modern iskola terve, amely azonban először a két fél vitája, később a háború miatt végül csak 1925-ben épült fel.

Az egyre nehezedő gazdasági helyzetben nagy megpróbáltatások elé nézett a tanító családja, hiszen ekkor már mindhárom fiú Pécsen tanult. A társadalmi változások szele egyre erősebben fújt, újabb és újabb törvények szabályozták az iskola életét. 1914 tavaszától minden hatodik osztályt végzett tanulóknak érettségi vizsgát kellett tenni, melyet miniszteri biztos ellenőrzött. Hetvehelyen ez május 5-én volt, melyen megbízott biztosként Szentkirályi Ede gerdei igazgató-tanító vett részt. A vizsga eredményéről nincs ismeretünk, de biztosan nagy megpróbáltatás volt tanulóknak tanítóknak egyaránt. De az igazi megpróbáltatás csak ezt követően érkezett. Június 28-áról a plébánia történet úgy emlékezik hogy a „*Gyász és borzalom, milliók életébe fog kerülni két élet, melyet egy ördögi lény két golyója oltott ki Sarajevóban*”. Micsoda előrelátás volt ez, vagy csak egy olyan gondolat megfogalmazása, amiről az akkori mindennapokat végig élő emberek mind tudtak. Vajon sejtette-e a Herbert család, s még számtalan hetvehelyi család, hogy e történelmi események az ő családjuk széteséséhez vezetnek? S ha sejtették is, tehettek-e ellene valamit?

Az elkövetkező hónapok, évek már a háborúról szóltak. Terménybeszolgáltatások, hadikölcsönök, bevonulások. Ijesztő hírek a frontról. Anyák zokogtak, apák átkozták a világot, s mikor jött a könyörtelen hír, családok gyászoltak. Lassan minden családnak adósa lett a háború. Hadba vonult mindhárom Herbert gyerek is. Először János, az érettségét követően azonnal, később Vilmos majd Béla is. János jó katonaként kitüntetést is szerzett, amire igen büszke volt. Nem úgy a tanító, ki évtizedeket öregedett fiai iránti aggodalmában. Nehezen ment a tanítás, a tanórák is lassan teltek, a gyötrődés nehezen tolt az órák mutatóját. Örömet csak az a néhány nap okozott, mikor a frontról hazatérő gyerekek érkezése régi vidámságot hozott az öreg falak közé. Ilyenkor röppültek a percek, órák. Ilyen eseményt örökített meg a Herbert család utolsó, közös fényképe. A megfakult, szakadozott képen a régi iskolaépület tanítói lakásának egy része látható, a fotelokban a tanító és tanítóné, mögöttük a három fiú. János és Vilmos katonaruhában, Béla civilben. Vajon megfordult e gondolataik közt, hogy az utolsó közös kép készült a családról. A fiúknak biztosan nem, hiszen huszonevesen senki nem gondol az elmúlásra. Talán a tanítónénak sem, egyszerű gondolkodásába nem fért bele a veszély ilyen méretű kiteljesedése. Csak az öreg tanító sejtethetett valamit. Nem tudta, nem is beszélt róla, de valahol legbelül rettenetesen marta a gondolat, hogy fiai elveszhetnek a harcban. S ez a maró félelem kísérette akkor is, mikor 1917 nyarán kikísérte Jánost a Pécsre induló vonathoz.

A szokottnál is forróbb volt a nyár ekkor, s nem akart véget érni augusztusban sem. A templomban már a békéért imádkoztak, de a postavonattal érkező hírek eloltották az imák okozta bizakodás legkisebb szikráját is. A postát átvevő tanító ekkor már csak rossz híreket hozó leveleket továbbított. Aztán augusztus közepén Herbert Gáspár nevére is érkezett egy levél, mely örökre megváltoztatta az életét. „Értesítjük, hogy Herbert János hadnagy Novicánál fejlődést kapott, s a munkácsi hadikórházban augusztus 16-án meghalt.”

A korábbi szörnyű gondolatok testet öltöttek. Győzött a háború, elvitte szeretett gyermekét. A tanító a hatalmas súly alatt, melyet az élet vállára tett, csak roskadozott. Haza kell hoznia fiát, ez az egy gondolat adott erőt a következő napokban. Vonatra szállt, két nap alatt Galíciában volt, a papírokat hamar elintézte. Augusztus 20-án reggel érkeztek Hetvehelyre. Az egész falu eléjük ment, s együtt kísérték a tanítói lakásig. A temetés aznap volt, a falu minden lakója kivétel nélkül részt vett ezen, az 52. gyalogezred tiszti különítményt küldött. A szertartást Tihanyi János plébános tartotta, ki az elhunyt fiatal kiválasztottjának bátyja volt. A plébánia történetben így emlékezik erről:

„A temetés augusztus 20-án volt Hetvehelyen délután, amelyet Tihanyi János plébános fényes segédlettel tartott, s szép beszédben elbúcsúztatta a hősi halottat. Olyan nagyszabású temetés volt ez, amilyen Hetvehelyen még nem volt.”

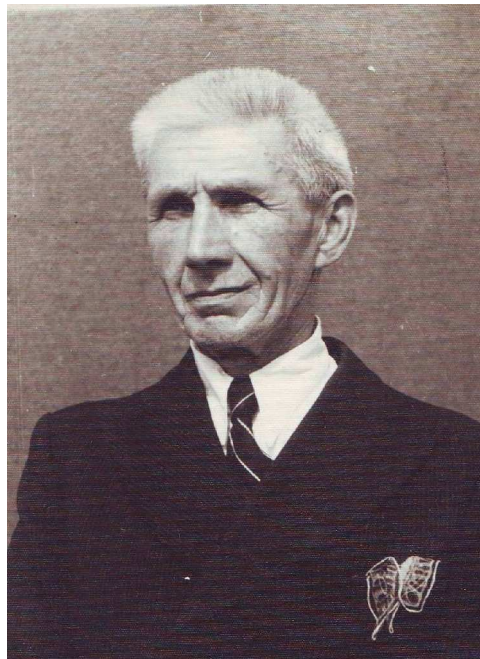
Herbert Gáspár vigasztalhatatlan volt. A tanórákat még meg tartotta, de gondolatai ekkor már messze jártak. Nem tudható, megbocsátotta-e valaha teremtőjének ezt a büntetést, de önmagát gyorsan elemésztette a bánat. Alig három hónappal fia temetését követően ágynak esett, s november 30-án, valószínűleg szívszélhűdésben meghalt.

Temetésén ismét összegyűlt a falu minden lakója, mikor fiával közös sírba temették a Fehér-hegyi temetőben. Sírját évtizedekig iskolások gondozták, s Mindenszentekkor együtt gyújtottak gyertyát emlékezve falunk egykori tanítójára.

Száz év távlatából nem tudunk, s nem is szabad egy emlékkönyvben tanítói munkát értékelni. De az mindenképpen följegyezendő Herbert Gáspár életéről, hogy egy olyan történelmi időszakban állt nap, mint nap tanítványai, a hetvehelyi diákok elé, mikor az emberi történelem leggyalázatosabb eseményei készülődtek megtörténni. Végig élte a háború készülődését majd kiteljesedését. Oda kellett adnia legféltebb kincsét, majd saját magát ajánlotta fel, hogy szabaduljon előlötti bánatától. De élete nem volt hiábavaló, hiszen gyermekein, unokáin keresztül ma is él társadalmunkban, leszármazottai ma is mindennap odaállnak a katedrára, hogy folytassák elődjük soha be nem fejezhető munkáját.

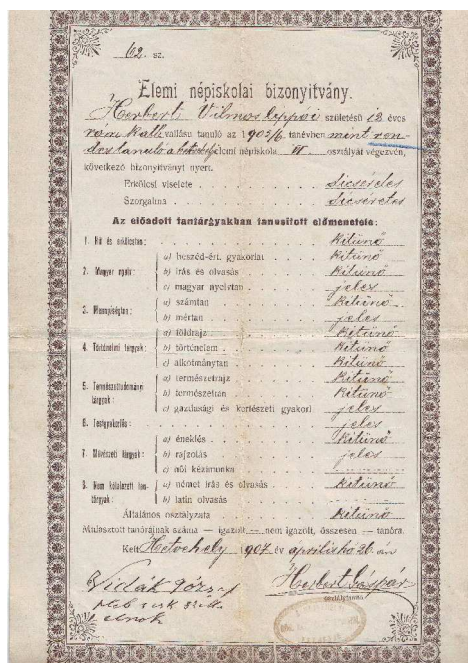
Herbert Vilmos

Lippó. 1895. 04. 05.-Mohács, 1977. 01. 21.

Herbert Gáspár halálával nehéz helyzetbe került mind az egyház, mind a „politikai falu”, hisz rengeteg ellátatlan feladat maradt utána. A bizonytalan háborús helyzet, a gazdasági romlás, a romokban levő iskolaépület s elsősorban a családok kilátástalan helyzete szinte lehetetlenné tette megfelelő tanító alkalmazását. Ekkor történt az a -az akkori híradásokban is megjelenő- meglepő lehetőség felkínálása, hogy a község női tanerőt is alkalmazna. Hogy volt e jelentkező, nem tudjuk, bár elképzelhető, hiszen a Miasszonyunk rend pécsi képezdése, a mai Leöwey Gimnázium helyén ekkor már több mint tíz éve képzett tanítónőket. Ha volt is jelentkező, valami miatt nem felelt meg, mert hamarosan új megoldást talált a település vezetése. A legkézenfekvőbbet. Az iskolaszék december 27-én Herbert Vilmos vérméni osztálytanítót választotta meg.

Herbert Vilmos ismerős volt a hetvehelyi emberek számára, hiszen köztük nőtt fel. Apró gyermek volt, mindössze hét éves, mikor a család Hetvehelyre költözött. Itt eszmélt a világra, itt kapta apjától a tudás örömét, s itt tapasztalta először a titkokkal teli világ felfedezésének izgalmas érzését. Végigjárta a XX. század eleji falusi népiskola minden évfolyamát annak minden szépségével és minden hátrányával együtt. Barátai, s sokszor sorstársai voltak a sváb családok gyerekei, hiszen a nyiladozó gyermeki értelem, a hat és tizenkét éves kor közötti időszak minden élménye együtt érte őket. Az időszak lezárását jelző dokumentum, a már az előző fejezetben is említett népiskolai bizonyítvány, mely a hatodik elemi elvégzését igazolja.

Herbert Vilmos népiskolai bizonyítványa

Érdekes megfigyelni azt, hogy a tantárgyi rendszer szinte teljesen megegyezik a harminc évvel korábbi és száz évvel későbbi, hasonló korú évfolyamok tantárgyi rendszerével, ami az

akkori kor előrehaladott pedagógiai gondolkodását híven tükrözi. Az eredmények kiválóak, ami arra ösztönözte a családot, hogy további tanulmányokat folytasson Pécsen. A Polgári Fiúiskola diákja lett, amely ekkor még a Mátyás király utcában volt. Az akkori viszonyok közötti nagyvárosi élet hatalmas távolságra volt az egyszerű kis falusi léttől. Nem is kilométerben volt nagy ez a távolság, hiszen a naponta közlekedő vonatok közel hozták a nagyvárost, hanem életmódban, lehetőségben s a világhoz való viszonyulásban. A zárt, homogén közösség, nagyfokú állandóságot és biztonságot hordozott magában. A szigorú, s egyben szabályokat és határokat betartató apa és tanító, a biztonságot jelentő anya, s az otthon hiánya nehéz napok, hetek és hónapok elé állították az alig tizenkét éves fiút. S bizony a távollét hosszú időre szólt, hiszen költséges dolog volt akkoriban az utazás. De hamarosan megszokta az önállóságot, ami javuló tanulmányi eredményeiben is megmutatkozott.

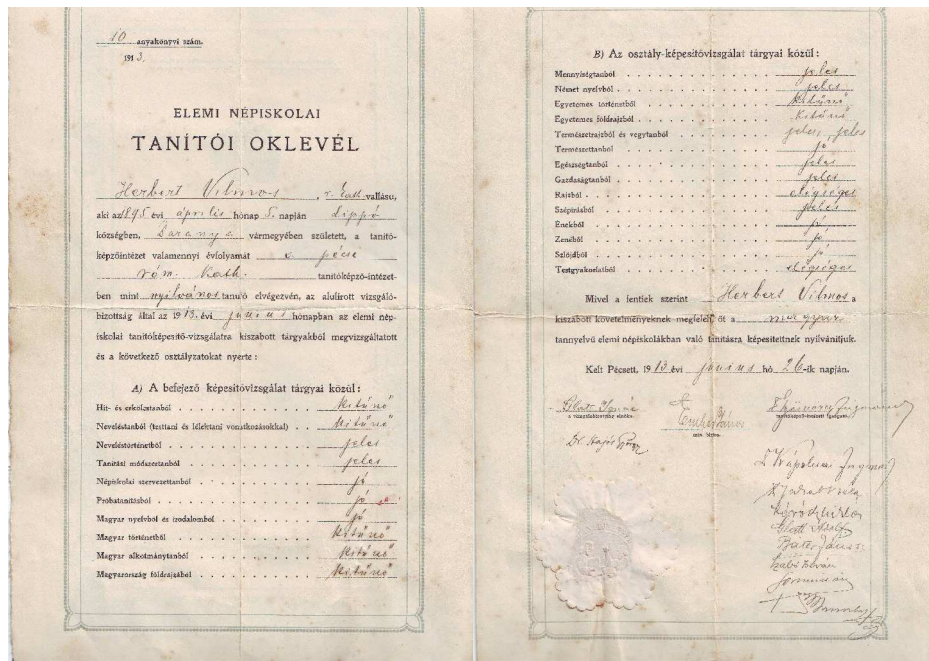
Nincs a családi visszaemlékezésekben utalás arra, hogy a polgári elvégzését követően Herbert Vilmos pálya választását mennyire befolyásolta az a tény, hogy legidősebb fiúként ő kövesse apja foglalkozását.

Végül apja nyomdokaiba lépett

A két év polgári iskolát követően 1909. szeptemberétől a Pécsi Római Katolikus Tanítóképző hallgatója lett. Tanulmányai során mind a reál, mind a humán, mind a természetismereti tárgyak tanulásában kiváló eredményeket ért el. Talán csak az un. készségtárgyak voltak kevésbé eredményesek, a rajz és a testgyakorlás nem tartozott az erősségei közé. Valószínű, hogy a tanítási gyakorlatokat számos alkalommal saját településén, apja mellett végezte. Szükség is volt erre -hiszen mint ahogy történt is- tanítói

pályájának legnagyobb részét egytanerős falusi iskolában töltötte. Erre pedig a városi iskolákban kapott gyakorlati képzés nem készített fel.

Herbert Vilmos tanítói oklevele

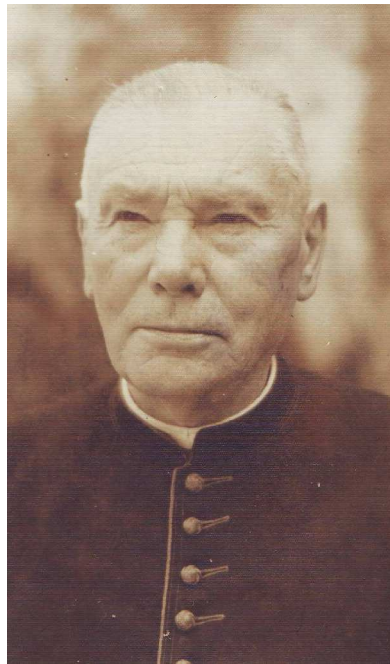
Tanképesítési vizsgát végül 1913. júniusában tett. A képesítővizsga eredményei kiváló tanulmányi munkáról tesznek tanúbizonytságot, amellyel felvértetve vágott neki egy hosszú és tartalmas pedagóguspályának.

Első állomáshelye a család származási helye és apja pályájának is első állomáshelye Véménd volt. Bizonyára furcsa lehetett, hogy a távolabbi rokonságának utódait tanította, s ezen utódoknak is furcsa lehetett a rendkívül fegyelmezett, s katonás szigort megkövetelő „rokon-tanító”. Minden bizonnyal így lehetett, mert Herbert Vilmos a saját gyerekeinek nevelése során is ezeket az elveket alkalmazta.

Valószínű, hogy ezekben az években a nőtlen fiatalember még erősen kötődött a szülői házhoz, rendszeres vendége volt annak, a már Pécsen tanuló két öccsével együtt. Az is valószínűnek tűnik, hogy anyagilag is támogatta testvéreit, hiszen a gyerekek taníttatása komoly megterhelés volt a családnak. Különösen az volt ez, mikor egy háborúra készülődő ország gazdaságának nagy részét a hadiipar emésztette föl. Később erre a segítségre már kevesebb lehetősége volt, hiszen a háború kitörését követően először őt, majd néhány hónappal később a frissen érettségizett János öccsét is behívták katonának. Ekkor ugyan ritkultak a látogatások Hetvehelyre, de nem maradtak el, sőt később egyre gyakoribbá váltak. (Egy család életének vannak olyan eseményei, amelyek az ebben résztvevők számára később szinte titokként kezeltek, az utódok pedig, ha hallottak is róla, az ősök iránti tiszteletből

hallgatnak róla. A Herbert család életében is lezajlott hasonló esemény, azonban tanítónk életében oly lényeges volt, hogy megörökítése fontos a róla kialakítandó kép hitelességéhez. Természetesen erre feljogosított Herbert Vilmos fia Ottó.)

1915. augusztus 28-án Rudolf Mátyás plébános Mözsre került, helyette Tihanyi (Tiszt) Jánost, a pécsi Székesegyház káplánját nevezték ki hetvehelyi plébánosnak. A plébános családjával (szüleivel és húgával Emmával) ugyan beköltözött a plébánia épületébe, de feladatát csak 1916. április 8-tól tudta ellátni mivel tábori lelkészként szolgált a Magyar Hadseregbe.

Tihanyi János

Sokoldalú, művelt, képzett ember volt, aki az egyházi szolgálatokon kívül számtalan karitatív feladatot is végzett hosszú szolgálata során (később Abaligetre, majd Mohácsra került apátplébánosnak). Az új plébános a szolgálati kapcsolatok mellett hamar barátságot kötött az akkori tanítóval, Herbert Gáspárral és családjával, ami nagy öröme szolgált a tanítói családnak, különösen a két idősebb fiúnak Vilmosnak és Jánosnak. No nem a plébános vagy annak szüleivel szövődő barátság, hanem a plébános éppen eladósorba lépő húgának közelsége dobogtatta mindkét fiú szívét. Ez pedig vetélkedést indított a két fiatalember közt. Talán a sors kegyetlen játéka volt, amely a fiatal lány érzéseit vezette, mert mintha tudta volna, hogy kapcsolatuk ideje rövidre lesz szabva, választása a fiatalabb fiúra, Jánosra esett. S végül nagyon rövid lett, János 1917. augusztus 16-i halála szomorú végét jelentette a bontakozó kapcsolatnak. Ez a családi gyász, amely az öreg tanító halálával tovább fokozódott, a két fronton levő másik fiú távolléte, a háborús helyzet szinte elviselhetetlen volt a két család

számára. Ezen talán csak az enyhített, hogy a település vezetése december 27-én Herbert Vilmost nevezte ki tanítónak. Természetesnek tűnne, hogy a tragédiát követően, az idő múlásával a két fiatal egymásra talál, ezt azonban az akkori erkölcsi viszonyok nem engedték meg. Ha titkon meg is volt a vonzalom, de ezt nyíltan nem lehetett vállalni. A vallásos lakosság elutasította a kapcsolatot olyannyira, hogy mikor 1924-ben a két fiatal mégis egybekelt, az esküvőt Abaligeten rendezték meg. Az, hogy a kapcsolatuk megalapozott volt, mi sem bizonyítja, minthogy a két fiatalnak később három gyermeke született, s több mint ötven évig kitartottak egymás mellett. S hogy a család is megbékélt a helyzettel, jelzi az is, hogy miután Herbert Vilmos családjával Hercegszabarra költözött a Mohácson lakó Tihanyi János állandó kapcsolatot ápolt a családdal miközben a tanító gyermekeinek nevelésben nagy szerepet vállalt.

Az esküvői kép

Közben a háború tovább szedte áldozatait, Herbert Vilmost 1918. augusztusában ismét behívták katonának, helyette november 30-ig Szinkovics Nándor lánycsóki tanító látta el az iskolavezetői feladatokat. A következő év első felében a plébános tanított, míg a tanító haza nem tért.

Szakmai előrelépéssel is próbálkozott az iskola vezetése, a modernebb ismeretek átadása céljából 1920. november 5.-től a plébános vezetésével, s a tanító közreműködésével polgáriskolai kurzust tartottak.

Közben maga az iskolaépület egyre rosszabb állapotba került, tanításra teljes egészében alkalmatlanná vált. Oktatás hol a plébánián vagy a jegyzőségen volt, de leggyakrabban sehol.

Az új iskola építése csak húzódott, de előre egy tapodtat sem lépett. A háború majd a tanácsköztársaság idején mind az egyház, mind a falu rendkívül elszegényedett, így nem futotta új építésére. Az 1923-24-es tanévre olyan tarthatatlanná vált a helyzet, hogy a tanítás is szünetelt. A tanító 1924 június 24.-én kelt bejegyzése szerint „*A tanítás szünetelése miatt nem volt senkisémm osztályozható. Egy hónap alatt nem lehet pótolni a községi előjáróság mulasztását, hanyagságát, nemtörődömségét.*” Valószínű, hogy ebből az áldatlan állapotból fakadó ellentétek teljesen megrontották a kapcsolatot a tanító és a község vezetése között, ami az egy év múlva bekövetkező változtatásokhoz vezetett.

1922. júniusában új plébánost kapott a falu, Graumann Imre személyében. Talán az ő lendülete segítségével feléledt az építkezés, amelynek eredményekén 1925-re elkészült az az akkori kor minden igényét kielégítő, modern iskola és hámoszobás tanítói lakás, amely még mindig része a most, több mint nyolcvan évvel később működő iskolának.

Herbert Vilmost a következő tanító választáson nem választották újra. Az indokok szerint neve szerepelt a helyi munkástanács tagjai között (ezt élete végéig nem fogadta el), amiért ugyan büntetést nem kapott, de új munkahely után kellett néznie. A valóságban azonban az iskolai oktatás körül kialakult helyzet s a község vezetéseivel történő szembekerülése volt az ok, ami miatt nem láthatta el feladatait a továbbiakban.

Ifjú feleségével 1926. szeptember 1-től Hercegszabarra költözött, ahol a helyi iskola tanítója lett, s itt dolgozott nyugdíjazásáig. Már itt születtek gyermekeik, 1927-ben Tibor, 1929-ben Ottó és 1935-ben Angéla. Közülük Tibor és Ottó apja pályáját követve a család harmadik nemzedékét képviselte a magyar pedagógus társadalomban. Herbert Vilmos nyugdíjba vonulását követően haláláig végzett kántori teendőket a mohácsi belvárosi templomban. 1977. január 21-én halt meg. A bólyi római katolikus temetőben felesége családjának sírboltjában lett eltemetve.

Herbert Vilmos országunk és településünk egy nagyon nehéz időszakában, családi tragédiák sokaságával szembekerülve végezte tanítói feladatát Hetvehelyen. Akkor kellett helytállnia a katedrán, amikor az oktatásnál százszor fontosabb dolgok gyötörték a lakosságot. Tudjuk, hogy az első világháborúban Hetvehely férfi lakosságának nagy része odaveszett a fronton, a megmaradók nem győzték a terhek cipelését, az iskola romokban hevert, a községnek nem volt pénze. De a tanító, a mester mint mindig a történelemben kiállt a katedrára és végezte dolgát. S ha Hetvehelyen nem kellett, folytatta máshol, közmegelegedéssel, megbecsüléssel élete végéig tanítóként.

Nagy megbecsülés és öröm, hogy Herbert Vilmos fiának Ottónak barátságát magaménak tudhatom. Benne testesül meg az a tanító ember, aki mint apja, nagyapja, s az ő elődei évszázadokon át oktattá-nevelték a Hetvehelyi ifjúságot.

Meghatódva mond köszöntőt nagyapja sírjánál

Prenek József

Laskafalu, 1903. 03. 24.- Spittal an der Drau, 1945. 10. 01.

Prenek József életének felidézésekor ugyanolyan könnyű feladat volt, mint a Herbert család esetében, hiszen volt szerencsém megismerkedni a tanító fiával, Ifj. Prenek Józseffel. Találkozásaink alkalmával mindig nagy szeretettel beszélt arról az időszakról, amit a család Hetvehelyen töltött, külön szeretettel mutatta az iskola épületnek azt a részét, ami akkor a tanítói lakás volt, s amelyben született. Megható volt látni, mikor a templom orgonájához ült, s megszólaltatta az öreg hangszert, amin apja játszott a misék, litániák és egyéb egyházi alkalmakkor. S lelkesen mesélt a korán elhunyt apja szigorúsággal teli, de igazságos tanítói munkájáról, melyben ő is, és nővére Mária is részesült.

Herbert Vilmos viharos távozását követően a község vezetése pályázatot írt ki a kántortanítói feladatok ellátására. Nincs adat arról, hogy hány jelentkező közül és miért, de a település Prenek József lothárdi kántortanítót választották meg.

Prenek József élete oly jellemző volt arra a történelmi időszakra, amelyben élt, mint akkor sok pályatársáé. Családjának eredete, gyermek és ifjúságkora a soknemzetiségű monarchia időszakát öleli fel. Tanítói időszakai a Trianon utáni Magyarország minden problémájával szembesülő országban zajlottak, míg korai halála az oktalan és esztelen háború következménye volt.

1903-ban született a ma Horvátországhoz tartozó, Baranyai háromszögben található Laskafalun. Apai nagyapja kovácmesterként az 1860-as években cseh területekről jött Magyarországra. Fia Ádám (a tanító apja) már itt született. Erdészként helyezkedett el a dárdai uradalomhoz tartozó Laskafalun, ahol egy, a falutól távolabb eső erdészházban éltek. Később az uradalom új birtokosa a Draskovics család Veliko-topoljei erdészetét vezette Feleségével –Hómann Máriával- két gyermekük született Ádám, és József a későbbi hetvehelyi tanító.

Valószínű, hogy az erdészként dolgozó apa nagy hangsúlyt fektetett gyermekei taníttatására, hiszen a két testvér hasonló pályát futott be, mindkettő tanító lett. Prenek József az elemi iskoláit szülőfalujába végezte. A Mohácsot Eszékkal összekötő országút mellett fekvő falu ekkor forgalmas kereskedelmi forgalmat bonyolított le, ami miatt sokféle nemzetiség lakott a faluban. Ez nagy hatással volt a fiú éledező értelmére. Jó nyelvérzéke lévén hamar beszélt a magyar mellett németül, horvátul és cigányul. A szeme előtt zajló összetett társadalmi folyamatok, s e társadalom különböző szintjeiről érkező emberekkel való találkozás olyan szociális érzékenységet alakított ki a fiúban, ami majdan végigkíséri tanítói pályafutását. A közelgő háború veszélye hamar megérintette a család biztonságérzetét, hiszen a Monarchia déli határán fekvő település közel esett a szomszédos Szerbia határához.

Testvérével Ádámmal a hat elemi osztály elvégzését követően négy éven át a siklói Polgári Fiúiskola tanulója lett, majd innen jelentkezett a Bajai Állami Tanítóképzőbe. Sajnos a tanítói oklevél nem lelhető fel, ezért itteni eredményei nem ismertek. Feltételezhető azonban, hogy a művelt, több nyelven beszélő, szorgalmas fiatalembernek nem jelenthetett gondot a képezde tananyaga.

A tanító oklevél megszerzését követően 1922-ben a Mohács melletti Vizslakpusztán helyezkedett el, ahol a Schamburg-Lippe család kastélya állt. A régióban korábban több nagy uradalom volt, a legnagyobb a Dárda székhellyel működő dárdai uradalom volt. Ez 1844-ben vásárlás által került a német hercegi család tulajdonába, s ehhez tartozott a Vizslakpusztai kastély. Itt hercegi tanítóként alkalmazták. Mivel a Trianoni békeszerződést követően Laskafalu a Szerb-Horvát-Szlovén Királyság része lett, az ott lakóknak dönteni kellett a hovatartozásról. Az apa -Prenek Ádám- döntésével ellentétben a két fiú a magyar területekre történő távozást választotta, elsődlegesen azért, hogy ezzel a szerb katonai kötelezettségeket elkerüljék. Egy évvel később Lothárdra került.

Lothárdon ekkor két nemzetiség élt egy településen. A XVIII. sz.-ban a zömében horvátok lakta faluba nagyszámú magyar lakosság érkezett. A horvát nyelvet is beszélő tanító könnyen elvégezte a rá háruló feladatot.

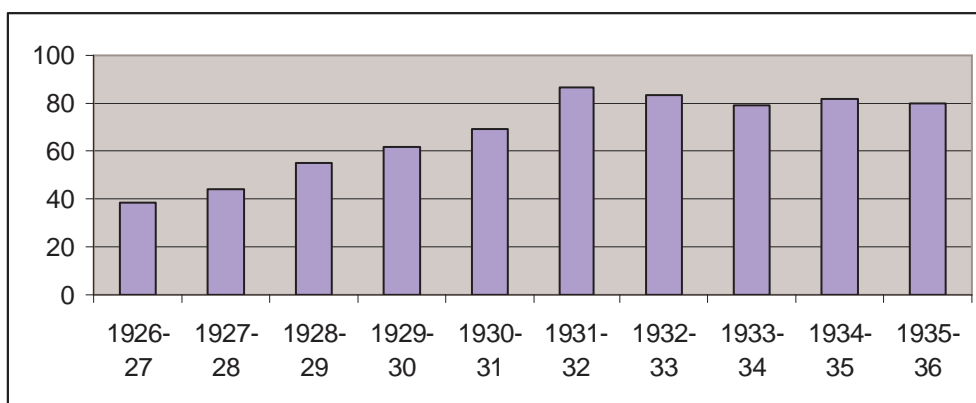

A fiatal tanító tanítványaival Lothárdon

Közben 1924-ben megnősült. Felesége Faust Rozália német családból származott, München közeléből érkeztek Magyarországra. Lothárdon született első gyermekük Mária. Annak ellenére, hogy a család jól érezte itt magát, a hetvehelyi tanítói pályázat kiírása mégis arra ösztönözte a Prenek családot, vállalja el az új feladatot. Nagy vonzerőt jelentett az új, háromszobás tanítói lakás, a jó megközelítés (abban az időben a vonaton kívül semmilyen gyors tömegközlekedési eszköz nem volt), a zenei beállítottságú tanítónak az új templom a felújított orgonával, s maga a magyarul és németül egyaránt élő, beszélő település.

Az 1926-27-es tanévet már az új tanító vezetésével kezdték a hetvehelyi iskolások. Az itt töltött tíz év munkájáról rengeteg adatot találunk, hiszen Prenek József precíz munkájának hála a Hetvehelyen töltött időszak összes anyakönyve hiánytalanul, bekötve rendelkezésre áll. Ezen kívül élő forrásként találunk még a településünkön lakó öregek közül – sajnos egyre kevesebbet - akik szerepelnek ezekben az anyakönyvekben, így tanítványai voltak Prenek tanítónak. Elmondásuk alapján olyan ember képe bontakozik ki előttünk, aki alkotó pedagógusként mindenek előtt a gyerekek érdekeit, az ő szellemi és testi gyarapodásukat tartotta fontosnak. Különösen fontos volt számára a szegény tanulók segítése, iskolába járásuk, tanulásuk elősegítése. Az anyakönyvek is bizonyítják igazságosságának példáját, mikor saját II. osztályos leányának csak jó osztályzatot adott (mert azt érdemelte), akkor a Zalából érkezett szegény fölműves Savanya család fia csaknem színjeles lett.

Pedig munkája nem lehetett egyszerű, hiszen -valószínű az orvostudomány fejlődésének köszönhetően- a gyermekhalandóság lecsökkent, így minden évben egyre több és több iskolás kezdte tanévet az iskolában.

A tanulólétszám alakulása Prenek József tanítóskodás alatt

El lehet képzelni, milyen komoly pedagógiai felkészültségre és türelemre volt szükség, amikor hat-hét év korkülönbséggel bíró, 80 eleven, falusi gyerek ült egy tanteremben. S nemcsak ülni, de tanulniuk is kellett. Mind a hat évfolyamnak külön feladatokat, hangos-és csendes órai elfoglaltságot adni ahhoz, hogy megfeleljenek az elemi iskolai követelményeknek. Ehhez pedig rendet kellett tartani, s rend is volt. Persze ezen nem szabad csodálkozni, hiszen a tanító számára a fegyelmező eszközök tárházának széles választéka állt rendelkezésére. Ebbe beletartozott a suhogós somfavessző ugyanúgy, mint a kukoricán térdelés, vagy körmös, bár botorság lenne azt hinni, hogy bármely tanító verte a gyerekeket. De egy jókor kapott testi büntetés nagyobb hatással bírt, mint bármely írásbeli intés. Talán maga a diák kérte a tanítói büntetést, mikor felmerült annak a lehetősége, hogy a tanító elpanaszolja a szülőnek gyermeke engedetlen viselkedését.

Egy 1931 táján készült kép, a tanító ölében kislánya Mária, mellette Graumann plébános

A fénykép hasonlóan az 1906-ban készült képhez a templom oldalánál készült. A gyerekek zöme a 25 évvel korábbi fényképen szereplő iskolások gyerekei. Azt, hogy a fényképezés még mindig milyen ünnepi esemény volt az jelzi, hogy valamennyi gyerek az akkori kor szokásai szerinti ünnepi ruhában volt.

Az anyakönyvek szerint a tantárgyi rendszer továbbra is megegyezett a korábbi, 1877-ben bevezetett rendszerrel. Érdekes, hogy ekkor a németet kisebbségi anyanyelv címen tanították, de az anyanyelve rovatnál a sváb származású tanulóknál a német szerepelt, itt a magyar az egyéb nyelvtudása címszó alatt volt jelölve.

Különös volt a tantárgyak értékelése, vagy ahogy akkor használták az osztályozásra használt fokozatok:

Az erkölcsvisélet jelölésére:

- 1 = példás
- 2 = dicséretes
- 3 = jó
- 4 = tűrhető
- 5 = rossz

A szorgalom jelölésére:

- 1 = ernyedetlen
- 2 = dicséretes
- 3 = változó
- 4 = hanyag

A tanulás jelölésére:

- 1 = kitűnő
- 2 = jeles
- 3 = jó
- 4 = elégséges
- 5 = elégtelen

Ez a rendszer az 1940-es évekig volt használatban, ezt követően tértek át a ma is használatos értékelésre.

A család életében újabb öröm történt 1931-ben megszületett a tanítóházaspár második gyermeke, akit az apja után Józsefnek neveztek. A tanító nagyon büszke volt fiára, az akkori szokásoktól eltérően rengeteget foglalkozott vele. Idősebbek visszaemlékezése szerint a négy éves kislánynak volt először kerékpárja a faluban. De jellemzően a tanító gyermekek iránti tiszteletére és szeretetére, mindenki kipróbálhatta azt.

A tanító fiával

Az Európán s Magyarországon is végig söprő gazdasági válság próbára tette az akkori emberek tűrőképességét. A romló gazdasági helyzet 1934-35 táján fokozottan a mezőgazdaságból élőket sújtotta. A túltermelési válság miatt a gabonaféléket, különösen a búzát lehetetlen volt eladni. Falun, a kizárólag mezőgazdasági termelésből élők egyre rosszabb helyzetben voltak, ami rányomta a bélyegét a Hetvehelyi faluközösség egészére is. Elszegényedett az egyházközség is, ami főként Graumann plébános jószívűségének és jóhiszeműségének tudható be, olyannyira hogy az egyházmegyétől zárgondnokot jelöltek mellé. A jólelkű plébánost annyira megviselték az események, hogy ágynak esett. Kezelték Pécssett majd hazaengedték, de néhány hét múlva meghalt.

A Prenek család életében is gondokat okozott az általános elszegényedés. A cseperedő gyerekek, a rengeteg munka, a kevés jövedelem elgondolkodtatta a tanítót a maradáson. Mikor 1936 tavaszán a magyarbólyi egyházközség tanítói állást hirdetett, nem sokáig gondolkodtak a „hazatérésen”. Hazatérésen, hiszen családjuk valamennyi tagja azon a vidéken élt, Prenek József így otthon folytatta munkáját.

Az 1936-37-es tanévet már Magyarbólyban kezdte, s egészen 1942-ig itt dolgozott. A második bécsi döntést követően a baranyai háromszöget ismét Magyarországhoz csatolták, ami során szükség és lehetőség volt ezen a területen tanítani. 1942 első napjaitól Prenek József a Beremendhez közeli Torjáncon helyezkedett el. Munkáját nem sokáig végezhetette, mert 1944-ben munkaszolgálatra vitték. Szerencséjére vagy szerencsétlenségére, nem lehet tudni, Oroszország helyett Ausztria irányába vitték. Néhány nappal szabadulása és hazautazása előtt egy teherautó konvojon haladva elaludt. Nem tudni mitől de a teherautóról leesett és súlyos sérüléseket szenvedett. A Dráva mellett fekvő város Spittal an der Drau kórházába vitték, de nem tudtak rajta segíteni, 1945. október 1.-én meghalt.

Prenek József azon tanítói között volt településünknek, aki idegenként is Hetvehelyi tudott lenni. Sajnos ő is egy olyan korszakában dolgozott itt falunknak, mikor a társadalmi és gazdasági folyamatok gátolták az oktatási lehetőségek kibontakozását.

Nagy megtiszteltetés településünk számára, hogy a Hetvehelyen született fia rendszeres vendége településünknek, s szeretetével és megbecsülésével hitelessé teszi édesapja hetvehelyi működését.

Ifj. Prenek József édesapja helyén a templom orgonájánál